

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Eşref YAZAR

İSLAM AİLE HUKUKUNDA
EŞLER ARASINDAKİ GEÇİMSİZLİK VE ÇÖZÜMÜ
(NÜŞUZ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mustafa BAKTİR

ERZURUM-2007

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma Temel İşlam Bilimleri Anabilim Dalının İşlam Hukuku Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa BAKTİR
Danışman/Jüri üyesi

Prof. Dr. Davut YAYLALI
Jüri üyesi

Doç. Dr. Mustafa AĞIRMAN
Jüri üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

Prof. Dr. Vahdettin BAŐCI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
1.GENEL OLARAK AİLE VE EVLİLİK.....	1
2. BAZI DİN VE TOPLUMLARDA AİLE VE EVLİLİK	2
2.1. Yahudilik'te Aile.....	4
2.2. Hıristiyanlık'ta Aile	6
2.3. Cahiliye Toplumunda Aile.....	7
3. TÜRK MEDENİ KANUNUNDA AİLE VE EVLİLİK	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. İSLAM'DA AİLE VE EVLİLİK.....	12
1.1. Evlenmenin Tanımı ve Mahiyeti.....	12
1.2. İslam'ın Aile ve Evliliğe Bakışı.....	13
1.3. Evliliğin Önemi	16
2.HZ. PEYGAMBER(S.A.V.)'İN AİLE HAYATI VE EŞLERİYLE	
GEÇİMİ	18
2.1. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Aileye Verdiği Önem.....	18
2.2. Hz. Peygamber(s.a.v.) ve Ailesi.....	20
2.3. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Eşleriyle Geçimi ve Problemleri Çözümü	22
İKİNCİ BÖLÜM	
EŞLER ARASINDAKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜMÜ	25
1. EŞLERİN BİRBİRLERİNE KARŞI HAK VE GÖREVLERİ.....	25
2. NÜŞUZ.....	27
2.1. Nüşuz Kelimesinin Lügat Anlamı.....	27
2.2. Nüşuzun İstilahtan Anlamı ve Bazı Nüşuz Yorumları	28

2.3. Kur'an'da Nüşuz Kavramı	30
2.3.1. Nisa 34. ayetin nüzul sebebi.....	32
2.3.2. Nisa 34.ayetin siyak-sibak durumu ve tahlili	32
2.3.3. “Nüşuz” “İ’raz” ve “Şikak” kavramları arasında kısa bir değerlendirme.....	38
2.3.3.1. İ’raz kavramı	38
2.3.3.2. Şikak kavramı.....	39
3. NÜŞUZLA İLGİLİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜ.....	41
3.1. Kadının Nüşuzunun Çözümü	42
3.2. Kocanın Nüşuzunun Çözümü	47
3.3. Nüşuz’un Boşanma Sebebi Olarak Sayılıp Sayılmaması ve Hukuki Neticeleri	48
3.3.1. İslam hukukuna göre.....	49
3.3.2. Türk medeni kanununa göre	52
3.4. Eşler Arasındaki Problemlerin Çözümünde Hakemlerin Yetkisi	54
SONUÇ	59
BİBLİYOGRAFYA.....	60
ÖZGEÇMİŞ.....	65

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
b.	: İbn,Bin
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
H.N	:Hadis No
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
ö.	: ölümü
s.	: Sahife
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
sy.	:Sayı
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	: Tahkik Eden
trc.	: Tercüme,Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve devamı
Yay.	: Yayınları

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM AİLE HUKUKUNDA EŞLER ARASINDAKİ
PROBLEMLER VE ÇÖZÜMÜ
(NÜŞUZ)
EŞREF YAZAR

DANIŞMAN:Prof. Dr. Mustafa Baktır

2007 s. 72

Jüri: Prof. Dr. Mustafa BAKTIR

Prof. Dr. Davut YAYLALI

Doç. Dr.Mustafa AĞIRMAN

Aile yeryüzünün ilk sosyal kurumudur ve cemiyet hayatının temelini teşkil eder. İslam aileyi sevgi, saygı, hoşgörü ve adalet esasına dayandırmıştır. Bununla birlikte eşler arasında zaman zaman problemler oluşmakta, geçimsizlik baş göstermektedir. Kur'an'da bu durum "nüşuz" ve "şikak" kavramlarıyla ifade edilmiştir.

Bu tezimizde genel olarak İslam'da aileyi ve nüşuz kavramını, Kur'an, sünnet, tefsir ve fıkıh eserlerini kaynak alarak araştırdık. Diğer taraftan Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerini ve günümüz aile hayatıyla alakalı yazılmış eserleri de gözden geçirdik. Bu çalışmamızda araştıma, karşılaştırma ve yorumlama yöntemini kullandık.

Sonuçta ailede çıkabilecek problemleri öncelikle karı-kocanın kendi aralarında görüşerek çözmeleri gerektiğine,aile içinde çözülemediği takdirde de bir hakeme müracaat edilmesi ve aile müessesesinin devamının sağlanması konusunda tarafların hassasiyet göstermelerinin gerekli olduğu kanaatine vardık.

SUMMARY
MASTER THESIS

IN THE LAW OF ISLAMIC FAMILY THE LACK OF HORMANY
BETWEEN HUSBAND AND WIFE AND ITS SOLUTION
(MUTINY)
EŞREF YAZAR

SUPERVISOR: Assec. Prof. Dr. Mustafa Bakır

2007 Page: 72

Jury: Assec. Prof. Dr. Mustafa BAKTIR

Assec. Prof. Dr. Davut YAYLALI

Assoc. Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

The family is first social foundation of the earth and it constitutes substructure of society life. The Moslem bases the family on substratum of love, respect, tolerance and justice. At the same time inter-couples problems happen and incompatibility appears. This situation discribed on the Koran as “mutiny” and “dissension”.

We have generally reseached the family and mutiny concept at the Moslem following up the Koran, the Tradition, Works of commentary, and canon law. On the other hand we have revised related materials of Turkish civil laws and Works that have been written about family life today.İn the our study we have used research,comparision and explication method.

Eventually we have belived to be necessary to unraveling primary for couples the fothcoming problems in the family by mutual agreement, if they haven’t been untied among the family applying a mediator and caring of the sides to keep up the family foundation.

ÖNSÖZ

Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a, salat-ü selam da O'nun sevgili habibi, Hz. Peygamber(s.a.v.)'e dir.

Bütün canlılarda olduğu gibi nev-i beşer de hikmet-i ilahi gereği erkek ve dişi olmak üzere iki farklı cinsten yaratılıp, diğer mahlukattan farklı olarak akıl ve bir çok letaifle donatılmıştır.

Allah insanı yaratmış, ona bilgi edinme ve bu bilgiyi kullanma gücü ve yetisi vermiş, onu kendi haline bırakmamış, yeryüzünde halife tayin etmiş, bütün varlıkların kaçındığı sorumluluğu ona yüklemiş, kendi özgür iradesini ortaya koyarak göstereceği gayret ve çalışmayla en yüce mertebeye yükselmeyi ona gaye kılmıştır. Yaratılıştan getirdiği bu özellikleriyle insan, varlığını ve neslini devam ettirebilmek için aile kurup çoğalmak zorundadır. İnsanın yaratılış amacına ulaşabilmesi için şüphesiz tek başına kendisinin çabası ve gayreti yeterli değildir. Bunun için insanın dayanışma ve yardımlaşmaya ihtiyacı vardır. Dinimize göre bu dayanışma ve yardımlaşma merkezden dışa doğru bir seyir izler. Yani önce aile, komşu, millet ve insanlık şeklinde dairemsi bir konum arz eder. Dairenin merkezinde yer alan aile, aynı zamanda toplumun temel unsuru niteliğindedir. Aile sağlam bir şekilde oluşmadan diğer toplumsal yapıların meydana gelmesi ve varlıklarını devam ettirmesi de imkansızdır.

Evlilik birliği bütün toplumlar için son derece önemli bir sosyal olgu olarak görülmektedir. Çünkü evlilik birliği toplumun geleceğini teminat altına alacak yegane sosyal kurumdur. Bu kurum ne kadar sağlıklı oluşur ve sağlam bir şekilde hayatiyetini devam ettirirse, toplumun geleceği de o derece sağlam olur.

Bununla birlikte insan olmanın gereği olarak ailede zaman zaman eşler arasında hatalar ve geçimsizlikler olabilmektedir. Kur'an'ı-Kerim'de geçimsizlik "nüşuz" kavramı ile ifade edilmiştir. Nüşuz kelimesi Kur'an'da türevleriyle birlikte dört yerde kullanılmıştır. Bunlardan ikisi lügat anlamlarını içerirken diğer ikisi aile hayatıyla ilgili birer hukuki kavram olarak geçmiştir. Aile hayatı gibi önemli bir konuda kullanılan bu kavramın doğru anlaşılıp yorumlanması aile hayatının devamı için önemlidir. Evlilikte gaye huzurlu bir yuva kurup, hayırlı nesiller yetiştirmektir. Ancak her evlilikte bu hedefe ulaşamamakta, çeşitli

nedenlerle aile hayatı son bulmaktadır.Biz bu çalışmamızda nüşuz kavramını araştırıp,günümüzde sosyal bir problem haline gelen boşanmaya ne derece etki ettiğini inceledik.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte bazı toplumlarda genel olarak aile ve evliliği verdik.

Birinci bölümde, İslam'da aile ve evliliği anlatıp, bir örnek olarak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in aile hayatını sunduk.

İkinci bölümde ise, tezimizin asıl konusu olan “nüşuz” kavramını araştırıp, taraflardan herhangi birinin “nüşuz”u durumunda olayın nasıl çözülmesi gerektiğini ve nüşuz'un boşanma sebebi olup olmadığını araştırdık.

Bu çalışmamız süresince, teşviklerini bizden esirgemeyen, maddi ve manevi desteğini yanımda gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Davut YAYLALI'ya, yardımlarından dolayı Doç. Dr. Mustafa AĞIRMAN hocama, yoğunluğuna ve kısıtlı zamanına rağmen her türlü yardımını bizden esirgemeyen ve çalışmamızı her aşamasında takip ederek,teknik ve bilgi olarak gerekli rehberliği bize sunan, değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa BAKTIR'a ve diğer bölüm hocalarıma minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2007

Eşref YAZAR

GİRİŞ

1.GENEL OLARAK AİLE VE EVLİLİK

Aile, aslı Arapça bir kelime olup, “bir evin içine aldığı karı-koca, çocuklar ve akrabalarından müteşekkil bir topluluk” manasına gelmektedir. Arapça’da “kişinin nafaka ve yiyecek ihtiyaçlarını gidermekle yükümlü olduğu kimseler” manasına gelen “el-iyâl” tekili “el-ayyil” kelimesi aile karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹ Sözlükte, “insan ehli ve cemaatin toplandığı yer”, “ortak bir fiille birbirine bağlı topluluk”, “bir kimsenin geçimini temin ettiği ev halkı”², “hanedan, kabile, boy, akraba, hısım” “geçimini sağlayan kişiler, aile fertleri, tamamen bağımlı, kendine yük ve vazife”³ gibi manalara gelmektedir. Bundan başka, aile karşılığı olarak “el-usra” kelimesi de mevcuttur.

Hukuki olarak en dar manada aile, birlikte yaşayan karı-koca ve velayetleri altında olan çocukları içine alan bir kurumdur. Buna göre, ana ve babanın velayetleri altında olmayan kimseler ister ayrı, ister birlikte yaşasınlar aile sayılmamaktadır.⁴

İnsan cemiyetinin temelini teşkil eden ailenin birçok tarifi yapılmıştır. Bu tariflerden biri şöyledir: “Doğum ,evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin meydana getirdiği sosyal bir kurumdur.”⁵

İlk insanda başlayan aile yuvası tarih boyunca içtimai, iktisadi tesirlerle genişlemiş, daralmış, mefhum değişikliğine uğramış, fakat daima var olagelmiştir. Her memleket ve her çağda aile adı verilen insan topluluklarında şu karakteristik özellikler, aileyi diğer sosyal gruplardan ayırmaktadır:

Aile içindeki fertler birbirleriyle evlenme, kan veya evlatlık bağlarıyla bağlanmış olmaları; Karı-koca arasındaki bağ, evlenme; çocuklarla ana baba arasındaki bağ, kan bağı olmaktadır.

¹ Ahteri, Muhammed b. Şemseddin, Ahteri Kebir, Beyrut, ts., I,67.

² Heyet, Mu’cemu’l Vasit, İstanbul-1992, I,17,II,636-638.

³ Mutçalı, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul-1995, s.57,210.

⁴ Ülken, H.Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, İstanbul-1969, s.6-7.

⁵ Karaman, Hayrettin, İslamda Kadın ve Aile, İstanbul-2006, s. 59.

Bir ailenin fertleri aynı evde, aynı çatı altında hayat sürerler. Bunlara “evhalkı” denir. Ev halkı denince de, aynı yerde yaşayan, oturan, yiyen, içen ve evdeki işleri beraberce paylaşan, idare eden, aynı geliri paylaşan insanlar akla gelmektedir.

Aile, birbirleriyle devamlı ilişki ve etki halinde olan karı-koca anne-baba, kız-oğul, hemşehri-birader gibi rolleri kabul eden bir grup insanın oluşturduğu birlikteliktir.

Her aile genel olarak o ülkenin umumi bütününden bir parça olmakla beraber, görgü kurallarından dolayı bazı aileler ve tipleri farklılık arz etmektedir.⁶

Aile aynı zamanda tabii, hukuki, içtimai ve dini bağlara dayanan bir topluluktur. Tarih boyunca bu bağlardan, bir kısmı kuvvetlenmiş, bir kısmı azalmıştır.⁷

Sosyolojik açıdan aileyi şöyle sınıflandırabiliriz: Otoriteyi elinde tutma açısından; ana-erkil, baba-erkil ve eşitlikçi aile, mirasın kime kalacağı açısından; baba-erkil, kök ve kararsız aile, yerleşim yerini esas alma açısından; büyük kent, kasaba. gecekondü, köy ailesi ve göçebe aile, sosyo-ekonomik aşamalara göre; sanayi öncesi aile (geniş aile), sanayi ailesi (çekirdek aile) ve sanayi öncesi toplum ailesi, üye yoğunluğu ve işlevleri açısından; geleneksel ve çekirdek aile olarak tasnif edilmiştir.⁸

İslam Hukukunda aile yapısı ataerkindir. Bununla beraber, aile reisinin yetkisi son derece sınırlıdır. Mesela bir aile reisi olarak babanın çocuklarının şahısları ve mal varlıkları üzerinde onların kararlarıyla sınırlı bir velayet hakkı vardır.⁹

2.BAZI DİN VE TOPLUMLARDA AİLE VE EVLİLİK

İnsan türünün ilk ataları olan Hz. Adem ve Hz.Havva'nın Cenab'ı-Hak tarafından yaratılması ve dünya hayatında ilk aile yuvasının kurulması ile insan neslinin nasıl çoğalması gerektiği ilahi bir nizamla belirlenmiştir.

Dünya hayatında ilk aile yuvasını kuran Hz.Adem ile Hz.Havva'nın

⁶ Şahinkaya, Rezzan, Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Ankara-1979, s. 18.

⁷ Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, Ankara-1968,s.216.

⁸ Aydın, Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi, Ankara-1997, s. 40-47.

⁹ Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md., TDVİA., İstanbul-1989, II, 199.

evliliklerinden çocuklar, torunlar ve günümüze gelen insan nesilleri türemiştir.¹⁰

Kur'an'ı-Kerim'de Hz. Adem'den sonraki nesillerin devamı şöyle açıklanır: “Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah yanında en şerefliiniz O’ndan en çok sakınmanızdır...”¹¹

Öte yandan yedi ayette insanlık âlemine “Adem oğulları”¹², bir yerde ise “Adem’in zürriyeti”¹³ diye hitap edilerek menşe’ e dikkat çekilmiştir.¹⁴

Allah yeryüzünde her şeyi çift yaratmıştır. “Düşünüp ibret alalım diye, Biz her şeyi çift çift yarattık.”¹⁵ Dolayısıyla Hz. Adem'den sonra Hz. Havva’yı yaratmış, insanın hayatını nasıl idame ettirmesi gerektiğini, eşiyile olan ilişkisini ve nasıl çoğalacağını bir anlamda insana öğretmiştir.

Ailesiz bir toplum olmamış her toplumda aile kavramı oluşmuştur. Gerçekten en basit, hatta cinsel bakımdan geniş bir laubaliliğe imkan veren toplumlarda da aile var olmuştur.¹⁶ Ayrıca, ilk toplumsal kuralların önemli bir bölümünü, kadın ve erkek ilişkilerini belirleyen ailevî kurallar oluşturmuştur.¹⁷

Toplumun en eski kurumlarının ilki, toplumdaki en eski üretim, toplumsallaştırma, eğitime, kültür ve değer aktarma birimi olan aile,¹⁸ bu fonksiyonlarıyla bulunduğu her toplumda en küçük olmasına karşın en etkili kurum olmuştur. Tarih içinde geçirdiği evrimler ve her toplumun içinde barındırdığı kültür özellikleri aileyi etkilemiş, değişik toplumlarda değişik karakteristik öğeleri içermiştir. Kendisinden önceki toplumda bulunan aile tipi günün aile tipinin esasını oluşturmuştur.¹⁹

İslâm'ın aile hayatı üzerinde yaptığı değişikliğin ve aileye attığı önemin anlaşılabilmesi için öncelikle İslâm öncesinde ailenin, bu aileyi etkileyen

¹⁰ Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, İstanbul-2006, s.17-18.

¹¹ Hucurat, 49/13.

¹² A'raf, 7/26,27,31,35,172, İsrâ, 17/70, Yasin, 36/60.

¹³ Meryem, 19/58.

¹⁴ Döndüren, s. 19.

¹⁵ Zariyat, 51/49.

¹⁶ Dönmezer, Sulhi, Toplum Bilim, İstanbul-1999, s. 194.

¹⁷ Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, İzmir-1990, s.75.

¹⁸ Akın, Erkan, “Aile Araştırmalarında Temel Yaklaşımlar”, Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara-1991, I,41.

¹⁹ Birekul, Mehmet -Yılmaz, Fatih Mehmet, Sosyal Hayat ve Aile, Yediveren Kitap, 2001, s.117.

dinler ve inançlarda aile telakkilerinin bilinmesi doğru olacaktır. Bu nedenle genel hatları ile Yahudilik, Hıristiyanlık ve Cahiliye toplumunda aileyi ve özelliklerini aktarmaya çalışacağız. Böylece İslâm aile yapısını anlamamız ve İslâm'ın aileyi işlevsel bir kurum haline getirdiğini kavramamız kolaylaşacaktır

2.1.Yahudilik'te Aile

Yahudilik inanç esasları itibariyle, diğer ilâhî dinlere benzer özellikler taşımakla birlikte kendine has niteliklere sahip bir dindir. Yahudilikte din ile ırk âdeta özdeşleşmiştir. Bu görünüm Yahudi toplumunun her kademesinde kendisini hissettirmektedir. Dolayısıyla toplumun esasını oluşturan aile de sosyal olduğu kadar dinî bir kurumdur. Bu nedenle Tevrat'a göre hükümlerini tanzim eden Yahudi toplumu aileyi dînî prensiplere dayalı bir evlilikle kurmakta, onu neslin devamı ve çoğalması için gerekli görmektedir.²⁰

Sadece sosyal değil dînî bir topluluk kabul edilen aile, geleneksel ibadeti muhafaza etme ve onu yeni nesillere aktarma görevini de üstlenir. Aile reisi olan baba hem bu görevi üstlenip işletmesi hem de bir aile ibadeti olarak evde icra edilen “fısh” (pesah) bayramına da başkanlık etmesi nedeniyle ruhanî bir hüviyete ve sınırsız bir otoriteye sahiptir.²¹ Bu yönü ile aile, ataerkil bir görüntü vermektedir. İbrahim(a.s.), İshak(a.s.) ve Yakub(a.s.) gibi şahsiyetler, dinî konularda olduğu kadar aile konusunda da örnek kabul edilir ve taklit edilmeye çalışılır.²²

Ataerkil olan bu ailede evlenen kadın kocasının kabile veya klanına geçer. Akrabalık, kabile ilişkisi ve miras erkeğe göre belirlenir. Bu yüzden ailenin ve isminin devamı için erkek evlat oldukça önemlidir. Bunun bir gereği olarak da ailede erkek hâkimiyeti görülür. Bu hâkimiyet ilk insanın karısının (Havva) cennetteki itaatsizliği ve kocasını yanıltması sebebine bağlanır.²³

Ataerkil olan Yahudi ailesi aynı zamanda geniş bir ailedir. Sadece kan ve sıhrî hısımlığı değil, köle, cariye ve hizmetçileri de içine alır. Ailenin bu geniş

²⁰ Erdem, Mustafa, “Dinler ve Aile”, Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara-1991, III, 341.

²¹ Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md.TDVİA., II,196.

²² Erdem, Mustafa, III,344.

²³ Kitab'ı-Mukaddes, İstanbul-1972, Tekvin 3/16

yapısı İsrail toplumunun sosyal, dinî ve iktisadî yapısıyla ilgili olduğu kadar, İsrailoğulları arasında uygulanmış olan çok evlilik ile de yakından ilgilidir. Zira bu uygulama özellikle ilk dönemlerde oldukça yaygındır.²⁴ Bunun sebepleri arasında birinci eşin erkek çocuk doğuramaması, çok evlilikte sağlanan işgücü gösterilebilir.

Bu yönleri ile Yahudilikte aileye oldukça önem verildiği söylenebilir. Zira Yahudilikte aile sadece sosyal bir birim değil, atalar kültürünün devamını sağlayan önemli bir kurumdur. Bu yüzden evlenmeyerek bu kültür ortadan kalkmasına sebep olmak yanlıştır. Zira Yahudilikte bekar kalmak büyük günahdır.²⁵

İslâm'ın gelmiş olduğu dönem öncesi Yahudilerinin ise evlilik ile ilgili gelenekleri İslâm'ın getirdiği esaslar ile benzerlikler gösterdiği gibi farklılıkları da içerir. Örneğin nikah esnasında Yahudi erkekler kadına “Mahar” adı verilen bir miktar mal verirler. Evlenmek için bu mehiri vermek mecburidir. Hz.Musa(a.s.)’dan beri geçerli olan bir geleneğe göre kocanın karısına vereceği mehiri “Khetouba” adıyla yaygınlaşmış, Mişna ve Talmud’a girmişti. Buna göre, Khetouba bakire kız için en az iki yüz dînar, dul kadın için yüz dînar olarak tespit edilmişti. Nikah “Havra”da kıyılır, iki şahit huzurunda akit gerçekleştirilirdi.²⁶

Tevrat'ın yasaklaması sebebiyle kan bağı bulunan kimselerle evlilik yasaklanmıştı. Buna göre bir kimse, anne-babası, babasının karısı, kız kardeşi, torunu, halası, teyzesi, amcası, amcasının karısı, gelini, kayınvalidesiyle ve iki kız kardeşle aynı anda evlenemezdi. Ölen kardeşin karısıyla evlenmek (livirat) ise gelenek olarak devam ediyordu. Yine Yahudiler yabancı din mensuplarıyla evlenemezlerdi. Çok kadınla evlilik yaygın ve meşru bir gelenek halinde idi. Bu dönem yahûdileri azl uygulamasına karşı çıkar ve bunu yapanlara “işte küçük mev’ude (diri diri çocuğu gömerek öldürmek) budur” derlerdi.²⁷

Boşanma ise dince hoş olmamasına rağmen hahamların

²⁴ Kitab'ı-Mukaddes, II. Samuel 5/13, I. Krallar 11/3.

²⁵ Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md., TDVİA., II,196

²⁶ Ateş, Ali Osman, “Asrı Saadette Dinler ve Gelenekler”, Editör: Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, İstanbul -1995, II, 199.

²⁷ Kitab'ı-Mukaddes, Tekvin 46/5,7, Tekvin 1/128:, 2/18,25

huzurunda gerçekleşirdi. Haham huzurunda boşanmayan kadının nikahı eski kocasında sayılır, boşanması kabul edilmezdi. Boşama hakkı yalnız kocanın olup, kadının hiçbir şekilde böyle bir hakkı yoktu.²⁸

Bu yönleriyle Yahudilikteki aile telakkisi, cahiliye müşrik toplumundan oldukça ileride ve daha sağlam temellere oturtulmuş bir kurum görüntüsü vermektedir.

2.2.Hıristiyanlık'ta Aile

Hıristiyanlıkta da aile yapısı Yahûdilik'ten pek farklı değildir. Zaten Hz.İsa, önceki şariatleri lağvetmek üzere değil tamamlamak için gelmiştir.²⁹ Yine de Hıristiyanlıkta, Yahudilikten farklı unsur, inanış ve geleneklere rastlanır. Ailede de bu farklılıklar halkası içinde bazı değişiklikler yer alır.

Hıristiyanlıkta, insan-Allah, insan-İsa ve İsa-Kilise arasında kurulan benzerliklerin neticesi olarak aile, iman ile Allah arasındaki ilişkiye benzetilmekte, dolayısıyla ona bir kutsiyet atfedilmektedir. Bu yönüyle tamamen dinî bir kurum kabul edilen aile bir ölçüde Yahudilikteki maddeci anlayışa bir tepki oluşturur. Aynı benzerlik erkek olması ve dinî cemaatin başı bulunması sebebiyle insan, İsa ve kilise arasında da kendisini göstermekte, erkek aile reisliğine layık görülmektedir. İsa Mesih kilisenin başı olduğu gibi erkekte ailenin başıdır. Hatta kadın kocasına rabbine tâbi olduğu gibi tâbi olacaktır. Dolayısıyla Hıristiyanlık'ta babanın hâkimiyetine dayalı, babaerkil (Ataerkil) bir aile yapısından söz edilebilir. Kadının hâkimiyeti söz konusu değildir. Zaten kadın Hz.Adem'e suç işletmiştir, suç işlemeye sebep olan kadının hâkimiyeti düşünülemez. Bütün bunlara rağmen kadın Yahudilik'te olduğu gibi kocasının âdeti mülkiyeti altındaki bir mal da değildir.³⁰

Yahudiliğin aksine hıristiyan ailelerin tek evli (monogam) olduğu söylenebilir. Ancak bu da kesin değildir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki hiçbir konsül birden çok kadınla evlenmeye karşı çıkmamıştır. Nitekim

²⁸ Ateş, Ali Osman, II, 285.

²⁹ Kitab'ı-Mukaddes, Matta 5/17.

³⁰ Aydın, Mehmet Akif, "Aile"md.,TDVİA., II,197.

Charlmagne çok evliliği sadece papazlara yasaklamış, Luther ise bigami'yi (iki eşlilik) tasvip etmiştir. Bazı hıristiyan mezhepleri de çok evliliği kabul etmektedir. Hatta Anabaptistler 153'de çok evliliği tavsiye etmişlerdir. Diğer hıristiyanlarda çok evlenme yasağı ise sonraki dönemlerde başlamıştır.³¹

Evlilik ile ilgili geleneklerde de aileye atfedilen bu kutsiyetin izlerini görmek mümkündür. Örneğin evlilik Tanrı buyruğu olduğu için papazın idaresinde (kilisede törenle) gerçekleşmiş; yasak olan günlerde evlenme töreni yapılmamıştır. Biraz şekil değiştirerek mehir uygulamasına benzer bir gelenek geliştirilmiş ve buna "Drahoma" denilmiştir. Yakın akraba ile evlilik Yahudilikteki gibi yasaklanmış; anne-baba, kardeş, süt kardeş, hala, teyze, baldız, üvey çocuk vs. ile evlilik akdi yapılmamıştır.³²

Görüldüğü gibi Hıristiyanlıkta aile, kutsal yanı ağır basan, sosyal bir kurum olarak dikkate alınmadığı için toplumda bazı çalkantıları beraberinde getiren ama Yahudilikte de olduğu gibi önemini ahlâkî alanda bulan bir birim görünümündedir.³³

Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki bu aile telakkilerinden sonra İslâm'ın geldiği dönemde karmaşık kültürleri içinde barındıran, müşrik toplumdaki aile hayatını irdeleyebiliriz

2.3.Cahiliye Toplumunda Aile

İslâmî dönemde ortaya çıkmış bir terim olan câhiliye, gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerekse hadislerde Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirlerdekenden ayırt etmek için kullanılmıştır.³⁴

İslâm öncesinde yaşayan müşrik Arapların aile yaşantılarının bilinmesi bize, İslâm'la birlikte ailenin nasıl bir evrim geçirdiği; nasıl bir şekle büründüğü, toplumsal fonksiyonları oldukça fazla olan ailevî öğelerde ne gibi değişikliklerin meydana geldiği hususlarında ışık tutacaktır.

³¹ Aydın, Mehmet Akif, "Aile"md.,TDVİA., II,198.

³² Ateş, Ali Osman, II, 298

³³ Birekul, Mehmet -Yılmaz, Fatih Mehmet, s.114.

³⁴ İbn Manzur, Celaluddin Muhammed b. Mükrim, Lisanu'l-Arab, Beyrut-1997, XI, 130. **Fayda**, Mustafa, "Cahiliye" md., TDVİA., İstanbul-2001,VII,17.

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in peygamberliğini ilân ettiği yıllara gelinceye dek cahiliye devri araplarında, sosyal hayatlarının tabii bir neticesi olarak düzenli bir aile müessesesinin olduğu söylenemez.³⁵

Gerçekte kişi mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Zira bu toplumda bir ailenin üyesi olmaktan çok bir kabilenin üyesi olmak değeri taşımaktadır. Kabile âdeti büyük bir aile gibidir. O dönemde aile; koca, eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktadır. Arap ailesi ataerkil bir aile topluluğuna girmektedir.³⁶

Cahiliye devrinde evlilik müessesesinde kadın ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı kadının hukukî durumuna bakılması gerekir. Bu devirde kadın, kölenin hukukî durumuna benzer bir statü içinde yaşamaktadır. İnsanın şahsına bağlı en tabii hakları bile kadına tanınmamıştır. Kadın aile içerisinde babanın, kardeşlerinin yahut oğlunun otoritesi altındadır.³⁷

Bu dönemde evlilik herhangi bir şekil, şarta veya merasime bağlı değildir. Evlenme bir satış akdi gibidir. Karı-koca arasında bir hayat ortaklığı kurma fikri yoktur.

Evlenmeyle kadın, babanın hâkimiyetinden çıkar, kocanın hâkimiyetine geçer. Koca, kadın üzerinde mutlak bir mülkiyet hakkına sahiptir. Onu gerektiğinde bedel karşılığında satabilir. Evlenmeyi serbest birleşmeden ayıran husus, evlenmede mehir verilmesi hususudur. Mehir verilmeksizin yapılan evlenme, kadın için yüz karası sayılırdı.³⁸

İslâm'ın ilk yılları da dâhil cahiliye toplumunda belirgin bir evlenme şekli ve şartı yoktu. Toplumda bir çok evlilik şekline rastlanabiliyordu. Bu evlilik şekilleri içerisinde nikâh'ı İslâm bazı kayıtlar ve şartlarla devam ettirmiştir, ancak, iki kişinin kızlarını ya da velisi buldukları kadınları mehirsiz değışmeleri ve evlenmeleri suretiyle olan trampa evliliği (Nikâh-ı Sığar), ölen kişinin başka kadından olan en büyük oğlunun analığını alması ya da mehiri karşılığında başkasına vermesi şeklindeki evlilik (Nikâh-ı Makt), iki kız kardeşle

³⁵ Uğur, Mücteba, Hicri Birinci Asırda İslam Toplumunu, İstanbul -1980, s.16.

³⁶ Aydın, Mehmet Akif, "Aile"md., TDVİA., II, 198.

³⁷ Kapar, Mehmet Ali, Hz.Muhammed(s.a.v.)'in Müşriklerle Münasebeti, İstanbul -1993, s.76.

³⁸ Cin, Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Konya -1988, s. 29-30.

birden evlenme ya da sınırsız olarak çok kadınla evlilik şekillerini ise yasaklamıştır.³⁹

Bunlara ek olarak cahiliye toplumunda bulunan şu evlilik çeşitlerini de İslam yasaklamıştır; bir çok erkekle beraber olan bir kadının doğan çocuğunu, Kâif'lerin babasını tayini ile o erkeğe nispet etmesi neticesinde oluşan evlilikler,⁴⁰ soylu evlat sahibi olmak isteyen erkeklerin eşlerini soylu kişilerle ilişkiye zorlamaları durumu(İstibdâ), hür olduğu için zina yapamayan kadınların bir erkekle metres hayatı yaşamaları(Haden).⁴¹

Özellikle çok kadınla evlilik İslâm öncesinde Arabistan'da oldukça yaygın bir şekilde uygulanıyordu. Toplumda egemenliği elinde bulunduran erkekler dilediği kadar kadınla aynı anda evlenebiliyor; dilediğinde de onları boşayabiliyorlardı. Erkeği bu yolda sınırlayacak tek faktör ekonomik gücüydü.⁴² Tabî ki bu uygulamanın arka planında kabile ve ailelerin gücünün nüfusa dayanması yatıyor, çok evlilik işgücünü artıran ve savaşlar sebebiyle uğranılan nüfus kaybını telâfi eden tabîî bir yol olarak görülüyordu. Hatta çok evlilik kudret ve servetin, tek eşlilik zayıflık ve fakirliğin sembolü hâline gelmişti; bunu iftihar vesilesi sayıyorlardı.⁴³ Bu da çok evliliğin yayılmasını kolaylaştırıcı bir etken olarak kendisini gösteriyordu.

Ailenin oluşumu ile ilgili bu belirsizlik ortamı ailenin çözülmesinin de başlı başına bir sorun olmasını beraberinde getirmekteydi. Zira evlilikte olduğu gibi boşanmada da belli bir hukukî kural yoktu. Erkeğin egemenliği ve kadının bir mal gibi telakki edilişi boşanma uygulamalarına da yansımış, erkeğin kadını kolaylıkla boşamayıp onun bir başkasıyla evlenmesini engellemesine ve ona rahatlıkla eziyet etmesine olanak tanımıştır. Kadının ise bu durum karşısında yapabileceği bir şey yoktu.⁴⁴ Boşama hakkını tek taraflı elinde bulunduran erkek

³⁹ Karaman, Hayrettin, "Asr'ı-Saadet'te İslam Hukukunun Oluşumu", Editör: Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, İstanbul -1995, III, 26.

⁴⁰ Kapar, Mehmet Ali, s.77.

⁴¹ Ateş, Ali Osman, II, 250-251.

⁴² Cin, Halil, s. 123.

⁴³ Kevser, Ali Kemal - Öğüt, Salim, "Çok evlilik" md., TDVİA., İstanbul-2001, VIII, 316.

⁴⁴ Aydın, Mustafa, İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı, İstanbul -1991, s. 199.

keyfine göre bir kadını çok kez boşayabilir ve tekrar onunla evlenebilirdi.⁴⁵

Görüldüğü gibi İslâm öncesinde aile psikolojik bir sevgi saygı temelinden yoksun, hukuki bir dengesi olmayan, üyeleri arasında hak ölçüsünün bulunmadığı, erkeğin ön planda tutulduğu, buna karşın kadın ve çocukların hiçbir rolünün ve öneminin olmadığı bir kurum görünümünde ydi.⁴⁶ İyiden iyiye sarsılmış olan aile de ne evlenmenin (nikâh) ne de boşanmanın (talak) belli bir şekli ve kuralı yoktu. Evliliğin gerçekleştirilişi bakımından bir düzine kadar aile şekli hâkimdi. Bunların içinde oldukça yaygın olan çok eşlilik toplumda bir bekar erkekler çoğunluğu doğurmuş, fuhuş alabildiğince yayılmıştı.⁴⁷

İslâm'ın gelişi ile birlikte aile, bir kurum olarak toplumu yönlendirecek bir çok özelliğini elde etmiş, bireyi aile içinde eğitmeyi hedeflediği için de aileye oldukça önem verilmiştir. Bunun sonucu olarak da İslâm Cahiliye'deki aile hayatının bir çok unsurunu değiştirmiş ve birçoğunu da ortadan kaldırmıştır.⁴⁸

3. TÜRK MEDENİ KANUNUNDA AİLE VE EVLİLİK

Toplumların siyasî mahiyetlerindeki değişiklik, fertleri koruma fonksiyonunu devlete geçirdiği oranda, aile küçülmüştür. Gelişmenin bugünkü merhalesinde aile, karı koca ve çocuklardan ibaret dar kadrolu bir topluluktan ibarettir. Modern ailenin yapısında, maddî ve manevî, mutlak ortaklık esası yerine ferdiyetçilik prensibi ağır basmaktadır. Bugün, prensip itibariyle, ailenin bütün fertleri kendi başlarına mülkiyet sahibi olabilir ve aile dışında ekonomik faaliyette bulunabilirler. Artık devlet, aile otoritesinin despotça bir nitelik almasını önleyici tedbirler almıştır. Nihayet yetişen çocukların aile topluluğunu terketmelerine bugün hiçbir engel yoktur.⁴⁹

Hukuk, aileyi her zaman bir birlik, bir topluluk şeklinde tasavvur etmiş değildir. Bir arada yaşasın veya yaşamasın, kan bağı ile birbirine bağlı olan kimseler de hukuken aile ferdidirler. Fakat, aileye vücut veren ve kan bağından

⁴⁵ Ateş, Ali Osman, II,253.

⁴⁶ Birekul, Mehmet-Yılmaz, Fatih Mehmet, s. 123.

⁴⁷ Aydın, Mustafa, s. 197.

⁴⁸ Birekul, Mehmet-Yılmaz, Fatih Mehmet, s. 123.

⁴⁹ Tekinay, Selahattin Sulhi, Türk Aile Hukuku, İstanbul-1990, s.1-2.

da önce gelen en önemli kaynak evlenmedir.⁵⁰

“Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler.

Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.”⁵¹

İşte genel olarak, kan bağı veya evlenme ile birbirine bağlı olan fertlerin hepsine birden, hukukî anlamda “aile” deniyor. Bununla beraber bu tarif tam olmaktan uzaktır. Ve belki de böyle bir tariftan kaçınmak daha yerinde olur. Zira hukuk, aralarında kan bağı veya evlenme olmadan bir arada yaşayan kimselerin topluluğunu da bazı şartlar altında “aile” saymıştır. Bunun gibi, evlâtlıkla evlât edinen arasındaki münasebet -evlenme veya kan bağı ile ilgisi olmadığı halde- bir aile hukuku münasebetidir. Diğer taraftan vesayet altına alınan kimsenin hukukî durumu ve gerek vasî gerekse vesayet daireleriyle olan münasebetleri çok defa sosyolojik anlamdaki “aile” nin dışında kaldığı halde, aile hukuku bunlarla da etraflı bir şekilde meşgul olur.⁵²

Türk Medenî Kanunu, 118 den 201’e kadar olan maddelerini aile hukukuna ayırmıştır.

Aile ilişkilerini düzenleyen hukuk kurallarının tümüne “Aile Hukuku” denir. Her milletin kendi özelliklerine, kendi yaşayış ve göreneklerine uygun olarak oluşturduğu bir “millî aile hukuku” vardır.

Türk Medeni Hukukunda aile hukukunu düzenleyen dört temel ilke vardır: Ailenin toplumun temeli olduğu ilkesi, Ailenin korunması ilkesi, Medeni nikah ilkesi(laik evlenme ilkesi),Eşitlik ilkesi.⁵³

⁵⁰ Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Aile Hukuku, İstanbul-1965, s.8.

⁵¹ Türk Medeni Kanunu, Md:185.

⁵² Velidedeoğlu, s.9.

⁵³ Hatemi, Hüseyin - Serozan, Rona, Aile Hukuku, İstanbul-1993, s.14-22.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM'DA AİLE VE EVLİLİK

1.1. Evlenmenin Tarifi ve Mahiyeti

Aile hukuku, esasen evlenmeye dayanır. Müçtehit imamların devrinde evlenmenin tarifinin yapılmasına ihtiyaç duyulmamış, yalnız nikah kelimesinin manaları üzerinde durulmuştur.

Nikah, kelimesi Arapça olup, n-k-h kökünden gelmektedir . Lügate “evlenmek” manasına gelir, evlilik akdinin ismi olarak da kullanılır. Ayrıca “cinsi temasta bulunmak” manası da vardır.⁵⁴

Hanefilere göre nikah, “evlilik akdi” anlamında mecazi olarak kullanılır. Çünkü bu akit, cinsi temasa ulaştırmada şer’i bir sebep ve karı-kocayı tek şahıs haline getiren birleştirici bir akittir.⁵⁵ Şafiilere göre ise şeriatte, yalnız akdi ifade eder.⁵⁶

Fıkıh kitaplarında evlenme “Bir akittir ki , kasten mülki mut’ayı ifade eder” tarzında tarif edilmiştir. Kasten tabiri; evlenmeyi cariye satın almadan ayırmak için kullanılmıştır. Çünkü cariyede asıl maksat, kölelik kaydı altında ona sahip olmaktır. Halbuki evlenmede bahse konu olan mülki mut’a, kadının kadınlığından faydalanma anlamına gelir.⁵⁷

Bu sebeple yukarıdaki tarifi: “Nikah; erkeğin evlenmesi yasak olmayan bir kadından meşru olarak istifadesini temin eden bir akittir.” şeklinde sade ifade etmek mümkündür.

Evlenmenin İslam hukukçuları tarafından birbirine yakın birçok tarifleri yapılmıştır. Bunlardan evliliğin bütün unsurlarını bünyesinde toplayan biri şöyledir:

“Evlilik, karı-koca arasında birlikte yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akittir.”⁵⁸

Nikahın gayesi yalnız kadının kadınlığından, erkeğin erkekliğinden istifade değil, kadın ve erkeğin birbirleriyle yardımlaşarak, hayatı

⁵⁴ İbn Manzur, IV,257.

⁵⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi , Hukuk’ı- İslamiyye ve İstilahat’ı-Fıkhiyye Kamusu,İstanbul-ts., II, 14,15.

⁵⁶ Şirbini , Muhammed b. Hatib , Muğni’l- Muhtac , Beyrut-1998. , III, 159.

⁵⁷ İbnü’l- Hümmam, Kemalüddin Mahmud b. Abdulvahid, Şerhu Fethi’l Kadir, Bağdat- 1952, III, 186.

⁵⁸ Ebu Zehra,Muhammed, el Ahvalü’ş-Şahsiyye,Daru’l-Fikr’l-Arabi,ts, s.17.

paylaşmalarıdır.⁵⁹

Evlilikten asıl maksat, insan neslinin bir intizam içinde devam edip, sağlıklı nesillerin varlığıdır. İslam hukukunda evlilik, hususi hukuk esasına bağlı olarak, hem bedeni bir muamele, hem bir nevi ibadet mahiyetindedir.⁶⁰

Hatta Hanefilere göre, farz ve sünnetlerin ifasıyla birlikte evlilikle meşgul olmak, sırf nafîle ibadetler için evlenmeyi terk etmekten efdaldır.⁶¹

1.2. İslâm'ın Aile ve Evliliğe Bakışı

Çeşitli devirlerde, milletlerde, hukuk nizamlarında, evlilik telakkisi farklı olmuştur. Ayrıca evliliğin “dini olmak veya olmamak”, “erkeğin üstünlüğü veya karı-koca eşitliğine müstenid bulunmak” gibi şekilleri vardır.⁶² Umumi olarak İslâm'ın evlilik telakkisine ışık tutması bakımından, evliliğin dayandığı şu prensipler önemlidir:

Evliliğin gayesi aileye huzur ve saadet; cemiyete de iyi bir nesil temin etmektir. Ayet-i kerimede bu husus şöyle belirtilir: “Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet varetmesi de O'nun kudretinin ve varlığının delillerindendir...”⁶³

Diğer bir ayette ise: “...Onlar sizin örtünüzdür, siz de onların örtülerisiniz...”⁶⁴ buyrulmuştur.

Çiftlerden her birinin ötekine örtü olması, insanı kötü yollardan koruması demek olduğu gibi, her birinin ötekine muhtaç olup, birbirlerini her bakımdan tamamlamaları manasına da gelmektedir.⁶⁵

İslam, cinsi ihtiyacın tatminini tabii karşılamakla beraber, evliliğin gayesinin bundan ibaret olmadığını belirtmiştir. Ayette evliliğin çoğalma gayesine de işaret edilmiştir.⁶⁶ Allah Resülü (s.a.v.) bu gaye üzerinde çok

⁵⁹İbnu'l-Hümmam, III, 234.

⁶⁰ Kasani, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ud, Bedaiu's-Senaii' fi Tertibi's-Şeraii', Beyrut-1997, III,310-313.

⁶¹ Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, el-Mebsut, Beyrut-1978. VIII, 135.

⁶² Sabuni, Abdurrahman, el-Ahvalü's Şahsiyye, Dımaşk-1970, I,156.

⁶³ Rum 30/21.

⁶⁴ Bakara 2/187.

⁶⁵ Topaloğlu, Bekir, İslam'da Kadın, İstanbul-1983, s. 38.

⁶⁶ Bakara 2/187.

durmuş, ashabını, evlenmeye teşvik etmiştir. Bu hususla ilgili hadiste: "...Evlenin, çoğalın, çünkü ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."⁶⁷ buyrulmuştur.

Evlenecek kişilerin birbirlerini seçerken kullanacakları ölçü ailenin saadeti, çocukların asaleti ve cemiyetin selameti olmalıdır. Bu hususta Resûlullah(s.a.v.)'ın koyduğu ölçü şudur: "Kadın dört şey sebebi ile nikah edilir: malı, asaleti, güzelliği ve dindarlığı, siz bunlardan dindar olanını araştırın, bulun, mesud olursunuz."⁶⁸

İslam'da evlilik, medeni bir akit olmakla beraber, dost ve akrabalara ziyafet verilmesi ve merasim yapılması teşvik edilmiştir. Hatta ney çalınıp şenlik yapılması güzel telakki edilmiş, böyle bir davete icabet etmemek hoş karşılanmamıştır.⁶⁹ Her evlilik, cemiyet peteğinde kemale ulaşmalı, bu mertebenin zenginlik ve kuvvet kazanmasıyla cemiyet sevinmeli ve neşelenmelidir.

Evlilik tahakkuk ederse karı-koca Allah katında yek diğerinin hak, şeref ve menfaatlerine riayet etmekten sorumlu tutulur. Aile reisliğinin dışında bu karşılıklı haklar eşitlik esasına dayanır. Allah-u Teala ayet-i kerimesinde: "...Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır.Yalnız erkeklerin kadınlar üzerin de bir derece farkı vardır."⁷⁰ buyurmuştur.

Allah Resultü(s.a.v); "...Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden sorumludur, erkekler ailesinin çobanıdır, kadın kocasının evi ve çocuklarının çobanıdır ve hepiniz sürüsünden mesuldür..."⁷¹ buyurarak her kadın ve erkeğin eşit olarak şahsiyet ve sorumluluk sahibi olduğunu ifade etmişlerdir.

İslam'da kadının müstesna bir yeri vardır. Kadın erkekle birlikte cemiyetin temel taşı ve ayrılmaz bir parçasıdır. Her ikisine de bir takım mes'uliyet ve mükellefiyetler terettüb eder.⁷²

⁶⁷ İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid, Sünenü İbn-i Mace, Kahire- 1952. Nikah 8, II,595.

⁶⁸ Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail, el- Camiu's-Sahih, Kahire- 1958. Nikah 15,VI,122

⁶⁹ Bk. Buhari, Nikah 71, VI,143.

⁷⁰ Bakara 2/228.

⁷¹ Buhari, Nikah 80, VI,148.

⁷² Baktır, Mustafa, "İslam 'da Kadının Çalışma Şartları", Sosyal Hayatta Kadın, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul-1996, s.109.

Zira İslam hukuku da kadının şahsiyetini ortadan kaldırmaz, erkeğin hukuki ve içtimai şahsiyeti, onu gölgelemez. Kadın kendi aile ismini taşır, kendine ait mallar üzerinde tam ve müstakil tasarruf salahiyetine sahiptir.⁷³

Karı-koca birbirlerine iyi niyet ve güzel ahlak ile davranmalıdır. Allah Resulü (s.a.v.) bu hususta: “Sizin en hayırlınız, kadınlarına en iyi ve en zarif davrananınızdır.”⁷⁴ buyurmuşlardır.

Eşler ufak tefek geçimsizliklere ve kusurlara sabrederek yuvalarının yıkılmaması için tahammül göstermelidir. Ayet-i kerime ise, erkeği, böyle bir anlayışa davet ederek, “Ey iman edenler! Kadınları zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayasızlık yapmış olmaları dışında , kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın.Onlarla iyi geçinin.Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki , siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”⁷⁵

İslam, anne-baba ve çocuklar arasındaki muamelelerinde karşılıklı hak ve vazifeler tayin eder, esaslar koyar. Çocuğa güzel bir isim koymak, dini terbiye vermek, ebeveynin vazifesidir.⁷⁶ Her şartlarda ana ve babasını incitmemek, sevgi ve hürmet beslemekte çocukların vazifeleri olarak serdedilmiştir.

Bu hususla ilgili Kur’an’ı-Kerim’de; “İnsana da anne-babasına iyi davranmasını emrettik...”⁷⁷ Diğer bir ayette de “Onlara şefkatle, tevazu ile kol-kanat ger, onlara şöyle dua et: Ya Rabbi, onlar küçüklüğümde nasıl beni yetiştirdilerse, ona mükafat olarak sen de onlara merhamet et.”⁷⁸ buyrulmuştur.

Manevi ve ahlaki münasebetler yanında, ebeveyn ve çocuklar arasındaki hukuki münasebetler de itina ile tanzim edilmiştir. Ehliyet, velayet ve vasiyet hükümleri, daha çok yetim çocukların durumları ve menfaatleriyle ilgilidir. Nafaka müessesesi, muhtaç çocuğa babasının bakmasını, muhtaç ebeveyne çocuklarının bakmasını, erkeğin karısına ve muhtaç akrabasına geçim sağlamasını teminat altına almıştır. Zira, miras hükümleri de yakından uzağa bütün hısımların alması gereken haklarını, tespit

⁷³ Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul-2003, I,231.

⁷⁴ İbn Mace, Nikah 50, II,630.

⁷⁵ Nisa, 4/19.

⁷⁶ Canan, İbrahim, Hz. Peygamber(s.a.v.)’in Sünnetinde Terbiye, İstanbul-1982, s.44 v.d.

⁷⁷ Lokman 31/14 .

⁷⁸ Isra, 17/23-24 .

etmiştir.⁷⁹

İslam'da aile kurumunu teşkil eden bütün bu esaslar, İslam hukukunun aile telakkisinde açıklığa kavuşmuştur. Buna göre, İslâmî aile; “karı ile kocanın devamlı olarak beraber yaşama, dayanışma, çoluk-çocuk sahibi olma konumunda karşılıklı rızalarına dayanan, basit ve medeni bir akitle vücut bulmuş, ahlak ve hukuk bakımından çocuktan akrabaya kadar uzanan karşılıklı hak ve vazifelerin ördüğü içtimaî ve hukukî bir müessesedir.”⁸⁰

1.3. Evliliğin Önemi

Kur'an'ı-Kerim “İçinizden bekârları, köle ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁸¹ ayetiyle evliliği teşvik eder. Evlilikte oluşan nikah bağına da “...Onlar (kadınlar) sizden kuvvetli teminat da aldılar”⁸² diye niteler. Huzura kavuşma, Allah’ın rahmet ve muhabbet var etmesi⁸³ karı-kocanın birbirinin örtüsü olması⁸⁴ “...Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır...”⁸⁵ ve “...Allah’ın kimi kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı, erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır...”⁸⁶ gibi ayetlerle aile yuvasının özellikleri zikredilmektedir.

Bütün canlılarda hayatın muhafaza temayülünden sonra, ikinci bir temayül vardır ki, o da cinsiyettir. Canlılarda cinsel temayül, yaratılıştan mevcut olduğundan, bu özellik nevinin bekası, neslin devamı gibi faydaları içermektedir. Bütün canlılarda ihtiyaç olarak, karşı gelinmez bir şekilde nesil yetiştirmeye ve çoğalmaya sevk edildikleri görülmektedir. Canlılar içinde sadece insanoğlu, bu cinsi temayülü iradesiyle tanzim ve kanalize edebilmektedir. Bu cinsi temayül fertlerde karşı konulmayacak şekilde hakimdir. Normal insanın bundan uzak

⁷⁹ Bk. Ahzap 33/7-8

⁸⁰ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 233.

⁸¹ Nur 24/32.

⁸² Nisa, 4/21.

⁸³ Bk. Rum 30/21, A’raf 7/199.

⁸⁴ Bk. Bakara, 2/187.

⁸⁵ Bakara, 2/228.

⁸⁶ Nisa, 4/34.

olması düşünülemez.⁸⁷ İslam dini kadın ve erkeğin her ikisinin birbirlerine ilgi duyduklarını beyan eder: “Kadınlar, oğullar, yığın yığın altın ve gümüş, güzel cins atlar, davarlar gibi nefsin hoşuna giden şeyler insana cazip gelmektedir. Bunlar dünya hayatın geçici bir metaından ibarettir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah’ın katındadır.”⁸⁸

Bütün bunlar, kadınla erkek arasındaki kuvvetli bir cinsi meylin varlığını göstermektedir. Bunların yanında İslam’ın, evlenmekten birçok ulvi hedefleri vardır. Müslümanlar evlenecekler ve ilahi gayenin gerçekleşmesi için hayırlı evlatlar yetiştirmeye çalışacaklardır. Allah-u Teala bu ideali müminlerin şu duasıyla; “...Ey keremi bol Rabbimiz, bize gözümüzün, gönlümüzün süruru olan temiz eşler ve nesiller ihsan eyle, müttakillere önder eyle bizi”⁸⁹ beyan eder.

Evlenip, aile yuvası kurmaya teşvik eden, Peygamberimiz(s.a.v.); “Gençler! Ailesini geçindirecek kadar geliri olan derhal evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha fazla sakındırır, nefsi daima daha fazla korur, evlenmeye gücü yetmeyenler, oruç tutsun, zira oruç, şehveti kırar.”⁹⁰ buyurmuşlardır. Böylece evliliğin öneminden ve sağladığı faydalardan bahsetmişlerdir.

Bu itibarla evlilik, insan tabiatının bir gereğidir. Bu evlilikten doğacak nesiller ile kâinat ma’mur olacak, dünyanın süsü, zineti olan çocuklar hayata canlılık katacaklardır. Allah’ı anıp ona ibadet edecek insanlar çoğalacak, evlilik suretiyle yeni yeni akrabalıklar kuracak ve aileler birbirine sevgi ve muhabbetle bağlanacaklardır. Böylelikle Rablerine huzur ve selam içinde yaklaşmayı elde edeceklerdir. Zira, Allah, Kitab’ı- Kerim’inde evliliğin kadın-erkek için huzur ve itminan vesilesi olduğuna “Kendilerine ısınmanız için size içinizden eşler yaratması, birbirinize sevgi ve şefkat var etmesi, onun varlığının ve kudretinin delillerinden biridir, elbette bunda, düşünen kimseler için ibretler vardır.”⁹¹

“Erkek, eşini sarıp bürüdü, o da hafif bir yük yükledi, hamile kaldı. Onu bir

⁸⁷ Topaloğlu, s. 37.

⁸⁸ Al’i-İmran 3/14.

⁸⁹ Furkan, 25/74.

⁹⁰ Müslim, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac, Sahihu Müslim thk: Muhammed Fuad Abdulkaki, Kahire-1955, Nikah 1, H.N: 1400, II,1018.

⁹¹ Rum 30/21

müddet taşıdı, hamileliği ağırlaşınca her ikisi de rableri olan Allah'a yönelip "...Eğer bize sağlıklı, kusursuz bir evlat verirsen, mutlaka sana şükreden kullardan oluruz." diye yalvardılar."⁹² ayetleriyle temas etmektedir.

Bu itibarla, evlilik insan tabiatının bir gereği, dolayısıyla evlenmek de ilahi hikmet gereği olup, her ikisi de insanlığın ve cemiyetin huzur ve saadeti için vazgeçilmez bir kurum ve unsurdur.

2.HZ.PEYGAMBER(S.A.V.)'İN AİLE HAYATI VE EŞLERİYLE GEÇİMİ

2.1.Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Aileye Verdiği Önem

İnsan için cemiyet, cemiyet için de aile ne kadar önemli ise, Hak Din'in en son ve en kâmil tebliğcisi ve uygulayıcısı Hz. Peygamber(s.a.v.) efendimiz de aileye o kadar önem ve değer vermiştir. Çünkü O'nun tebliğ ve tatbik ettiği dinin vâzı'ı ile kâinatın yaratıcısı birdir; Hakim ve Alîm olan Allah'ın iki eseri (din ve insan) arasında çelişkinin bulunmaması, birinin diğerine elbise ile vücut gibi uyması tabiidir.⁹³

Rasulullah(s.a.v.)'in aile ve evliliğe verdiği önemi şöyle özetleyebiliriz.

Allah-u Teâlâ'nın insanlığa örnek olarak gönderdiği Hz. Peygamber(s.a.v.) bizzat evlenmiş, aile kurmuş; baba, dede, eş, kayınpeder, enişte gibi aileye bağlı sıfatlarla örnek davranışlar ortaya koymuştur,

Evlenmeyi teşvik etmiş, Allah'a daha fazla ve daha iyi kulluk edebilmek için evlenmeyi, aile hayatını terketmek isteyenleri bundan vazgeçirmiştir.

O gençlere hitaben şöyle buyuruyor: "İmkân bulanlarınız evlensin; çünkü gözü ve iffeti en iyi koruyan evliliktir..."⁹⁴

Rasulullah(s.a.v.)'in talimatından çıkan sonuca göre imkânı müsait ve evlilik hukukuna riayet edebilecek olan kimselerin evlenmeleri gereklidir.

İslam evlenmeyi kolaylaştırmış, şekil şartlarını ve maddî külfeti asgariye indirmiştir. Şahitler huzurunda yapılmak veya akitten sonra uy

⁹² Araf 7/189

⁹³ Karaman, İslam da Kadın ve Aile, s.292.

⁹⁴ Buhari, Nikah 2, VI,98.

gun bir şekilde ilan edilmek şartıyla tarafların veya vekillerinin, bir araya gelerek irade beyanında bulunmaları (seninle evlendim, seni eş olarak kabul ediyorum gibi örf ve âdete uygun bir ifade de bulunmaları) evliliğin oluşması için yeterlidir. Erkeğin kadına vereceği veya borçlanacağı mal (mehir) sembolik düzeyde olabilmektedir. Akit esnasında mehrin zikredilmemiş olması akdın sıhhatine mani değildir.

Hz. Peygamber(s.a.v.), evlenip aile kurmak isteyip de maddî, manevî engeller yüzünden bunu gerçekleştiremeyenlere yardımcı olmuş, evlenmelerini sağlamıştır. Bir gün ashabı ile birlikte bulunurken bir kadın yanına gelmiş ve mehirsiz olarak O'nunla evlenmek istediğini bildirmişti. Peygamberimiz (s.a.v.) kadına baktı, sonra tekrar başını önüne eğdi. Kadın O'nun, evlenme konusunda bir hükme varmadığını görünce bir kenara oturdu. Sahabeden biri ayağa kalkarak "Ya Rasûlallah, eğer siz onunla evlenmek istemiyorsanız benimle evlendirin" dedi. Efendimiz(s.a.v.) kadına verecek bir şeyinin olup olmadığını sordu, olumsuz cevap alınca da: "Git evine bir bak, belki bir şeyler bulursun" dedi. Adam gitti ve eli boş döndü, Rasulullah(s.a.v.) : "Bak, demirden bir halka da olsa olur" dedi, adam gidip aradı yine eli boş döndü ve "Demirden bir halka yüzüğüm yok, yalnızca üzerimdeki alt giysim (izarım) var" dedi. Efendimiz(s.a.v.): "Alt giysini nasıl vereceksin; sen giysen o giyemez, o giyse sen çıplak kalırsın" dedi, adam yerine geçip oturdu, aradan uzunca bir süre geçince ümidini keserek kalkıp gitmeye yöneldi, Peygamberimiz(s.a.v.) onu geri çağırarak Kur'ân-ı Kerim'den ezbere bildiği kısımların olup olmadığını sordu, birkaç sûreyi ezbere bildiğini öğrenince de şöyle buyurdu: "Haydi al da git, bildiğin sûrelere (bunları ona öğretmene) karşı bunu sana veriyorum."⁹⁵

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ve eşlerinin büyütüp yetiştirerek, cariye ise azat ederek, engeli varsa yardımcı olarak evlendirdiği birçok erkek ve kadın olmuştur.

⁹⁵ Buhari, Nikah 14, VI,119.

Ailede eşlerin amaca uygun olarak seçilmesi çok önemlidir, insanların eş seçiminde kullandıkları ölçüler farklıdır ve çoğu kez geçici hevesler ve zevklerin etkisi söz konusudur. Bu sebeple Resulullah (s.a.v.) ümmetini eş seçimi konusunda uyarmış ve sağlam ölçüler getirmiştir. Bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Kadın dört özelliğinden dolayı seçilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı; evlilikten hayır görmen için eşin dindarını seç!”⁹⁶

Zengin ve güzel bir dul kadınla evlenmek istediğini söyleyerek fikrini soran bir sahabeye kadının doğurgan olup olmadığını sormuş, çocuğu olmadığı cevabını alınca “doğurgan olanı tercih et” buyurmuştur.⁹⁷

Peygamberimiz(s.a.v.)’in bu değerlendirmelerine göre eş seçiminde öncelik dindarlık ve ahlâka verilecek, diğer iyi ve güzel vasıflar önem bakımından ikinci sırada tutulacaktır.⁹⁸

2.2.Hz. Peygamber(s.a.v.) ve Ailesi

Aile hayatı, Kur’an’ın da ifadesiyle sevgi, saygı ve hoşgörü esasına dayanan bir kurumdur. Kur’an her konuda olduğu gibi bu konuda da adaleti, sabrı,hüsnü muaşeretini ve en önemlisi de Allah’tan sakınmayı yani:eşlerin birbirlerine haksızlık ve zulmetmemesini emrediyor.⁹⁹

Hiz. Peygamber(s.a.v.)’in aile hayatındaki insicam, ahenk, o’nun eşleriyle olan iletişimi, aile saadeti, mükemmeldi. Bundaki temel faktör kanaatimizce Hiz. Peygamber(s.a.v.)’in tam bir sevgi ,ilgi ve adaletle aile fertlerine olan yaklaşımıydı.

Hiz. Muhammed(s.a.v.), müslümanlar için bir örnektir. Bununla ilgili Kur’an’ı-Kerim’de Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Andolsun, Allah’ın Resülü’nde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹⁰⁰

Hiz. Muhammed(s.a.v.), ailesi içerisindeki davranışlarıyla, tüm aile

⁹⁶ Buhari, Nikah 15, VI,122.

⁹⁷ Buhari, Nikah 17, VI,129.

⁹⁸ Bu bölümde, Hayrettin Karaman hocamızın “İslamda Kadın ve Aile” isimli eserinden faydalanılmıştır.

⁹⁹ Bk. Nisa 473,19,128, Talak 65/1.

¹⁰⁰ Ahzab 33/21.

bireylerine örnek olmuştur. O'nun ailesine karşı davranışları, bize de aile hayatımızda nasıl davranacağımız konusunda örnek oluşturmaktadır.

Hız. Peygamber(s.a.v.), aile bireylerini çok severdi. Örneğin O, kendisi küçükken ölmüş olan annesini hiçbir zaman unutmamış ve sürekli mezarını ziyaret etmiştir. Peygamberimiz(s.a.v.), amcalarını, özellikle de Ebu Talip'i çok severdi. Onu kıracak hiç bir davranış yapmaz, ona devamlı yardımcı olmaya çalışırdı.

Peygamberimiz(s.a.v.), ilk eşi Hız. Hatice'yi çok severdi. Kendisine ilk vahiy geldiğinde heyecan içinde eşi Hız. Hatice'nin yanına koşmuştu. Hız. Hatice, ona moral ve destek vermiş ve ilk müslüman olmuştu. Onlar, 25 yıl evli kaldılar ve çocukları oldu. Mutlu bir aile hayatı sürdürdüler. Hız. Hatice'nin ölümünden sonra da Hız. Peygamber(s.a.v.) onu daima iyilikle anmıştır.

Hız. Peygamber(s.a.v.), aile bireyleri ile her zaman uyumlu olmuş, onların düşüncelerine önem vermiştir. Sık sık, hanımlara ve çocuklara nazik davranmak gerektiğini söylemiştir.

Hız.Peygamber(s.a.v.), çocuklarıyla da yakından ilgilenir, onlara olan sevgisini her fırsatta gösterirdi. Oğlu İbrahim, Medine'nin kenar semtinde oturan bir süt annenin yanında kalırdı. Peygamberimiz(s.a.v.) onun yanına gider, onu kucaklar, öper, koklar ve geri dönerdi. En küçük kızı Hız. Fatma'ydı. Fatma'yi gördüğü zaman onu sevgiyle karşılar ve alnından öperdi. Sonra da ellerinden tutup yanına oturturdu.¹⁰¹

Bir aile içerisinde, bireyler birbirlerine yardımcı olurlar. Örnek bir insan olarak Hız. Peygamber(s.a.v.) de ev işlerine yardımcı olmaktan hoşlanırdı. Ev halkı ve arkadaşları onun bütün işlerini yapmaya hazır olduğu hâlde, Peygamber(s.a.v.) bunu istemezdi.

Bir gün birisi, Hız. Ayşe'ye, Peygamber'imizin(s.a.v.) işlerinde neler yaptığını sordu. Hız. Ayşe, onun bizzat ev işleriyle meşgul olduğunu söyledi. Hız.Peygamber(s.a.v.), elbiselerini yamar, evi süpürür, keçileri sağlar, çarşıdan alışveriş yapar, ayakkabılarını ve delik su kaplarını tamir ederdi. Develeri bağlar,

¹⁰¹ Kutub, Seyyid, Kadınve Aile, trc:Halit Yılmaz, İstanbul-1997, s.141.

onların yemlerini verirdi. Ev işlerine yardım ederdi.¹⁰²

Anne babanın çocukları arasında ayırım yapması, aile mutluluğunu azaltır. Allah Rasulü(s.a.v.) de bir baba olarak, aile bireyelerine eşit davranmış, aralarında ayırım yapmamıştır. O, herkese hak ettiği değeri verirdi. Aile içinde kimseyi ayıplamaz, küçük düşürmezdi. Yanlış davranışları bile güzellikle çözerdi.¹⁰³

O dönemde, kız çocukları, erkek çocuklarından ayrı tutulurdu. O, erkek çocukların üstün görülme anlayışını yıkmıştır. Peygamber'imiz(s.a.v.)'in kız ve erkek ayırımı konusunda getirdiği en büyük yenilik, kadınların da mirasçı olmalarıdır. Çünkü, o dönemde ölen kişilerin varlıklar sadece erkeklere kalıyordu.

Hız. Peygamber(s.a.v.), aile bireyelerinin eğitime önem vermiştir. Kız erkek demeden tüm çocuklara iyi eğitim vermenin önemi üzerinde durmuştur.

Allah Rasulü(s.a.v.), Hız. Zeyd'i kendi çocuklarından hiç ayrı tutmamıştır. Zeyd'e kendi yediklerinden yedirmiş, giydiğinden giydirmiştir.

Hız. Peygamber(s.a.v.), ailede çocuklar arasında ayırım yapmayı kesinlikle uygun görmemiştir.¹⁰⁴

Peygamberimiz(s.a.v.)'in çocuklarına, torunlarına, hanımlarına karşı güzel davranışları bizlere de örnek olmalıdır.

2.3. Hız. Peygamber(s.a.v.)'in Eşleriyle Geçimi ve Problemleri Çözüşü

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in hanımlarına adil davrandığı,¹⁰⁵ onların giyimleri, kalacakları ev ve onlarla beraber bulunma konularında adaleti yerine getirdiği, fakat sevgi konusunda hepsinin eşit olarak tutulmasının mümkün olmadığı açıklanmaktadır.¹⁰⁶

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in hanımları arasında kıskançlık olduğu anlaşılmaktadır. Hız. Peygamber(s.a.v.)'in, hanımları arasında en çok Hız. Âişe'yi sevdiğini bilen Medinelilerin, onun Hız. Peygamber(s.a.v.)'le beraber bulunduğu

¹⁰² İbn Sa'd, et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut-ts., VIII, 74-75.

¹⁰³ Kazıcı, Ziya, Hız. Muhammed(s.a.v.)'in Aile Hayatı ve Eşleri, İstanbul -2003, s.128-129.

¹⁰⁴ Şentürk, Lütfi - Yazıcı, Seyfettin, Diyanet İslâm İlmihâli, Ankara-1998, s.554.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, VIII, 68-69.

¹⁰⁶ Bk.Nisa 4/129

sırada hediyeler getirdikleri rivayet edilmektedir.¹⁰⁷

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in diğer hanımlarına göre üstün tarafları olan Hız. Âişe'nin daha çok kıskanç olduğu anlaşılmaktadır. O, Hız. Hatice'yi sık sık hayırla anan Hız. Peygamber(s.a.v.)'e: "Onun bir ihtiyar kadın" olduğunu ifade edince, Hız. Peygamber(s.a.v.) de buna çok üzölür ve onun İslâm'a yaptığı hizmetleri anlatmasının yanında mükemmel bir eş olduğunu da söyler.¹⁰⁸

Hız. Peygamber(s.a.v.) hanımları arasında çıkan tartışmaları önlemek için değişik yollar izler. Hız. Safiyye'ye yahudi diyerek hakaret eden hanımlarına Hız. Peygamber(s.a.v.) ikaz eder ve Hız.Safiyye'yi savunur. Bir gün Hız. Âişe, ona yahudi deyince, Hız. Peygamber(s.a.v.), ona böyle konuşmamasını, çünkü onun artık müslüman olduğunu söyler ve Hız.Safiyye'ye de kendisini savunması için akıl verir, haksız olduğu zamanlarda da onu uyarır.¹⁰⁹

Bir yolculuk sırasında Hız. Safiyye'nin devesi hastalanır. Hız.Zeyneb bint Cahş'ın fazla devesi bulunduğu için Hız. Peygamber(s.a.v.) ona: "Safiyye'ye bir deve ver" deyince Hız.Zeyneb: "Bu yahudi kadına mı deve vereyim?" der. Buna çok kızan Hız. Peygamber(s.a.v.), Hız. Zeyneb'i iki veya üç ay terk eder.¹¹⁰

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in hanımlarından her birinin, onun kendi yanlarında kalması gereken gün ve gecelerde başka bir hanımı ile beraber olmasından rahatsız oldukları ve buna asla razı olmadıkları anlaşılmaktadır. Hatta Hız. Peygamber(s.a.v.)'in gece ihtiyacı için dışarı çıkmasından huzursuz olan hanımları bulunduğu rivayet edilmektedir.¹¹¹

Hız. Peygamber(s.a.v.)' in hanımlarından birinin yanında bir müddet fazla kalmasını engellemek için diğerlerinin büyük çabalar harcadıkları anlaşılmaktadır.¹¹²

Hız. Peygamber(s.a.v.)' in, hanımlarının kıskançlığını ortadan kaldırmak için bazan yapmasında sakınca bulunmayan bir şeyi (mubah) nefesine haram

¹⁰⁷ İbn Sa'd, VIII, 67.

¹⁰⁸ Buhari, Hibe 8, III, 132.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, VIII, .80.

¹¹⁰ Cezeri, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, İbnü'l-Esir, Usdu'l-Ğabe fi Temyizi's-Sahabe, Beyrut-1997, IV,126.

¹¹¹ Savaş, Rıza, "Asr'ı-Saadette Hız. Peygamber(s.a.v.)'in Aile Hayatı", Editör:Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam , İstanbul -1995, I,402-403.

¹¹² Savaş, Rıza, "Asr'ı-Saadette Hız. Peygamber'in Aile Hayatı", s.402.

kıldığı ve bu sebeple et-Tahrir suresinin ilk ayetlerinin nazil olduğu kaynaklarda genişçe açıklanmaktadır.

Hız. Peygamber(s.a.v.)'in hanımlarının ona karşı kıskançlığı üzerine, Hız. Ömer'in, Hız. Peygamber(s.a.v.)'i desteklediği ve yine bu sebeple "Eğer O, sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verebilir."¹¹³ ayetinin nazil olduğu rivayet edilmektedir¹¹⁴

Kaynaklarda, Hız. Peygamber(s.a.v.)'in boşamak isteyip sonra vaz geçtiği eşlerinin Sevede, Hafsa ve Reyhâne olduğu yer almaktadır.¹¹⁵

"Ey Peygamber, eşlerine şöyle de: Eğer dünya hayatım ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereğim..."¹¹⁶ emri ile Hız. Peygamber(s.a.v.), hanımlarına isterlerse onlardan ayrılabilceğini söyleyince, hepsi onunla kalmayı tercih eder. Bundan sonra artık evlenmemesi de Hız. Peygamber(s.a.v.)'e vahiyle bildirilmiştir.¹¹⁷

"(Ey Muhammed) Eşlerinden istediğini bırakır, istediğini yanına alabilirsin. Kendilerinden uzak durduğun kadınlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Bu, onların gözlerinin aydın olmasını, üzülmemelerini ve hepsine verdiğin şeylere razı olmalarını daha iyi sağlar..."¹¹⁸

Peygamberimiz(s.a.v.) bütün evlilik hayatı boyunca eşlerinden birine bir fiske vurmamış, hakaret etmemiş, sevgi ve saygı içinde aile hayatını sürdürmüştür. Ev işlerinde gerektiğinde onlara yardım etmiş. Müslümanlara, kadınlar hakkında daima iyi davranmalarını, onları kendi akıllarınca düzeltmeye kalkmamalarını, maddî ve manevî ihtiyaçlarını temin etmelerini tavsiye etmiş; "Sizin en hayırlınız, kadınlarına en iyi ve zarif davrananınızdır."¹¹⁹ buyurmuştur.

¹¹³ Tahrir 66/5.

¹¹⁴ Buhari, Salat 32, I,105.

¹¹⁵ Cezeri, IV,66.

¹¹⁶ Ahzab 33/28.

¹¹⁷ Bk.Ahzab 33/52.

¹¹⁸ Ahzab 33/51.

¹¹⁹ İbn Mace Nikah 50, II,630.

İKİNCİ BÖLÜM

EŞLER ARASINDAKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜMÜ

1.EŞLERİN BİRBİRLERİNE KARŞI HAK VE GÖREVLERİ

Evlilik taraflara haklar veren ve sorumluluklar yükleyen bir akittir. Bu haklar, eşler arasında müşterek hak ve sorumlulukları, kocanın karısı üzerindeki hak ve sorumlulukları, kadının kocası üzerindeki hak ve sorumlulukları şeklinde üçe ayrılır.¹²⁰

Eşler kurmuş oldukları aile yuvasını bir huzur ve sükûnet yeri haline getirebilmeleri için birbirlerine karşı görevlerini aksatmamaya gayret etmeli ve birbirlerinin haklarını da kendi haklarını korudukları gibi korumalıdırlar. Saygı, sevgi, hoşgörü ve dayanışma sınırları çerçevesinde yaşamalıdırlar.¹²¹

Aile hayatı eşlere birtakım müşterek haklar tanır, bu hakları şöyle sıralaya biliriz: Eşlerin her biri cinsel olarak dinin cevaz verdiği ölçülerde diğerinden faydalanabilir. Taraflar birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Bu itibarla, birbirleriyle iyi geçim, yardımlaşma hoşgörü ve her türlü sorunu beraber çözme gibi durumlarda birlikte hareket etmeleri gerekir. Taraflara(karı-koca) birbirlerinin usul ve füyuyla evlenmesi haram olur. Taraflardan biri öldüğünde diğerine, ölen kişiye mirasçı olması helal olur.¹²²

Bu müşterek hak ve faydaların yanında birde tarafların birbirlerine karşı aile içindeki rolleri hasebiyle görevleri vardır.

Bu konu ayrıntılı olarak ahval’i-şahsiyye eserlerinde işlenmiştir. Bu hak ve görevleri şöyle özetleyebiliriz: Kadının kocasına karşı görevleri: taat; Kadının kocasının meşru isteklerini yerine getirmesi anlamındadır. Yoksa mutlak manada itaat anlamında değildir.¹²³ Kocanın, kendisi için temin ettiği mesken de oturması, kocasının imkânı nispetinde ona sunduğu hayat refahına itiraz

¹²⁰ Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, el-Ahvalü’ş-Şahsiyye, Beyrut-2003, s. 122-123.

¹²¹ Muhammed Semare, Ahkamu ve Eseru’z-Zevciyyeti, Amman-2002,s. 261.

¹²² Selbi, Muhammed Mustafa, Ahkamü’l-Üsreti fi’l-İslam, Beyrut-1983,s. 345-347., **Sabuni**, Abdurrahman, Nizamü’l-Üsreti ve Hallü Meşakiletihâ fi Dav’il-İslam, Dimeşk-2001, s. 122-124., **Muhammed Semare**, s.263-264.

¹²³ Ebu’l-Ayneyn, Bedran, el-Fıkhu’l-Mukarin fi’l-Ahvali’ş-Şahsiyye, Daru’n-Nehdati’l-Arabiyye, Beyrut, s.270., **Muhammed Semare**, s.263.

etmemesi, aile hayatını birlikte sürdürmesi,¹²⁴

Kocasının tedip hakkına razı olması; Nisa 34'te ifade edilen, kadının “nüşuz”u durumunda koca karısını ayetteki sıraya uyarak, tedip edebilir.¹²⁵ Koca bunu aile birliğini korumak için yapar ve kadına zulmedemez eğer kadın diğer yollarla “nüşuz”un dan vazgeçerse koca karısını dövemez.¹²⁶

Şunları da kadının görevleri arasında sayabiliriz: Kocasıyla iyi geçinmesi, sadakate riayet etmesi, özrü bulunmadıkça kocasının meşru isteklerini yerine getirmesi, kocasının yokluğunda evi ve eşyaları korumaya özen göstermesi¹²⁷

Kocanın, karısına karşı mehir, nafaka, mesken gibi birtakım mali görevlerinin yanında, evliliğin sorumluluğunu üstlenme, adaletle davranma (birden fazla evli ise) ve iyi geçim gibi yükümlülükleri vardır.¹²⁸ Koca karısına karşı yumuşak huylu ve sevecen olmalıdır. Hanımına zulmetmemelidir, elindeki hak ve imkanları kötüye kullanmamalıdır.¹²⁹ Nitekim kendisine kadının kocası üzerinde ki hakkının ne olduğunu soran bir sahabeye Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir: “Yediğinden yedirmen, giydiğinden giydirmen, yüzüne vurmaman ve evinden başka yerde yalnız bırakmamandır.”¹³⁰

Bütünlük içerisinde verecek olursak, İslam hukukçularının genel kabulüne göre karşılıklı hak ve ödevler şunlardır:

Kocanın hanımına karşı ödevleri: İyi Muamele, birden çok evliyse eşit muamele, zıfafi gerçekleştirme, birlikte oturma.

Kocanın kadın üzerindeki hakları: İkametgâhı tespit hakkı, kadının evden çıkışını kontrol hakkı, kadının eve ziyaretçi kabulünü yasaklama hakkı, hanımını birlikte seyahate götürme hakkı.¹³¹

Kadının kocasına karşı ödevleri: Kocaya itaat etme, birlikte oturma, özürlü olmadıkça cinsi münasebetten kaçınmama, kocaya sadakat, evin ve eşinin

¹²⁴ Ebu'l-Ayneyn, Bedran, s.271., Selbi, s.348., **Muhammed Semare**, s.263.

¹²⁵ Selbi, s.349., **Muhammed, Semare**, s.264., **Ebu'l-Ayneyn, Bedran**, s.275-276.

¹²⁶ Selbi, s.349., **Muhammed Semare**, s.264., **Ebu'l-Ayneyn, Bedran**, s.275-276.

¹²⁷ Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, s.124-126.

¹²⁸ Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, s.126-127.

¹²⁹ Selbi, s.353.

¹³⁰ Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistani, Sünenu Ebi Davud, Beyrut-1998, Nikah 42, I, 329, **İbn Mace**, Nikah 3, I, 591.

¹³¹ Cin, Halil, s. 176-182.

mallarını korumaya ihtimam gösterme.

Kadının kocası üzerindeki hakları: Kendisine iyi muamele edilmesini istemek, kocası birden fazla evliyse gecelerin eşit paylaşımını istemek, anne, baba ve yakın akrabayı ziyaret edebilmek.¹³²

2. NÜŞÜZ KAVRAMI

2.1.Nüşuz Kelimesinin Lügat Anlamı

Arapça bir kelime olan “nüşuz” neşz/neşez lafzının çoğulu olup n-ş-z kökünden türemiştir.¹³³ Bu kelime Arapçada farklı manalarda kullanılmıştır. Lügatta “yerin yüksek kısmı” (tümsek), “yükseklik”, “yükselmek” gibi manalara gelmektedir.¹³⁴ Nüşuz kelimesine yüklenen diğer manalar asıl itibariyle bu manayla ilintili olmakla beraber birkaç farklı manada kullanılmıştır.

Örneğin; oturan bir kişi ayağa kalktığında “neşeze er-raculü” denilir.¹³⁵

Hz Peygamber(s.a.v.)’in Medine ye hicreti sırasında, ashap tarafından veda tepesinde görülmesi, yükselmek manasında n-ş-z fiiliyle ifade edilmiştir.¹³⁶

Bir cismin, eşyanın veya maddenin cüzlerinden birisinin diğerlerinden farklı olarak, belli olması dikkat çekmesi anlamında; Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber(s.a.v.)’in yanına gelen biri tasvir edilirken, alnı dışarı çıkık olması hasebiyle n-ş-z kelimesiyle ifade edilmiştir.¹³⁷ Yine Hz. Peygamber(s.a.v.)’in sırtındaki nübüvvet mührü ifade edilirken “bid’atün naşizetün” şeklinde kullanılmıştır. Hastalık veya başka bir sebeple şişen kabaran damara “irgun naşizun” denilmiştir. Korku veya heyecan sebebiyle hızlı atan kalbe “kalbun naşizun” denilmiştir.¹³⁸

Yine n-ş-z kelimesi büyötmek geliştirmek anlamında kullanılmış, daha çok if’al babında kullanıldığında bu anlamı taşır. Hz. Peygamber(s.a.v.)’in: “süt

¹³² Cin, Halil, s. 182-vd.

¹³³ İbn Manzur, V,417.

¹³⁴ İbn Manzur, V, 417.

¹³⁵ İbn Manzur, V, 418.

¹³⁶ İsfehani, Ragıb, el-Müfredat fi Ğaribi’l- Kur’ an, Beyrut-2005, s.495.

¹³⁷ İbn Manzur, V,418.

¹³⁸ Firuzabadi, Necmüddin Muhammed b. Yakup, Kamusu’l Muhit , Beyrut -1987, I,725.

emzirmekten başka kemikleri geliştiren bir şey yoktur.”¹³⁹ Hadisinde “enşeze” fiili bu manada kullanılmıştır.

2.2. Nüşuzun İstilahi Anlamı ve Bazı Nüşuz Yorumları

Aile Hukukuyla ilgili bir terim olan nüşuz, istilahi olarak, kadının kocasına karşı itaatsizliğine, kocanın da karısına eziyet etmesine ve onu terk etmesine denir.¹⁴⁰

Nüşuz, kadının kocasına itaat etmesi gereken hususlarda ona itaat etmeyip isyan etmesidir.¹⁴¹

Kadının nüşuzu: kocasına buğz etmesi, onun taatından çıkması , gözünü gönlünü başkasına dikmesidir.¹⁴²

Kadının nüşûzu, kocaya itaat etmesi üzerine vacip olan durumlarda ona itaat etmemesi ve ondan nefret etmesidir. Kocasına itaat etmeyen âsi kadına, kendisinde sertlik ve dikbaşlık (serkeşlik) bulunduğu için nâşiz/nâşize denilmiştir.¹⁴³

“Nüşuz” kavramının ne anlama geldiği konusunda dil bilimciler fakihler ve müfessirler daha çok Nisa 34 ayeti için yorum yapmışlardır. Bu yorumlar birbirine yakın olmakla birlikte günümüzde farklı yorum getirenlerde vardır. Biz önemli olan yorumları burada ifade etmeye çalışacağız.

Râzî (ö.606/1209), nüşuz kelimesinin “havf” la birlikte kullanılmasına dikkat çekerek, insanın ileride kötü bir şey olacağından endişe edeceğini, bunun da aile içindeki ilişkilerin her zaman ki gibi olmadığına bir göstergesi olduğunu vurgular.¹⁴⁴

Şâfiî (ö. 204/819) ise: “Nüşûz, bazan söz ile bazan da fiil ile olur. Mesela söz ile olması daha önce kendisini çağırdığında “efendim, buyur” diyen ve kendisine seslendiğinde sözünü dinleyen bir tavırdaki iken, sonradan değişmesidir. Fiil ile olan ise, daha önce yanına girdiğinde ayağa kalkıp emrine koşarken ve

¹³⁹ İbn Manzur, V,418.

¹⁴⁰ İbn Manzur, V,418.

¹⁴¹ Cessas, Ebubekir Ahmet b. Ali er-Razi, Ahkamu'l Kur'an, Beyrut-1993, II, 187.

¹⁴² İsfehani, s.495.

¹⁴³ İbn Teymiyye, Amed b. Teymiyye Takiyyüddin, Mecmuu'l-Feteva, nşr: Abdurrahman b. Muhammed en-Necdi, Riyad-1977, XIV, 211.

¹⁴⁴ Râzî, Fahrüddin, Muhammed b. Ömer, Mefatihü'l- Ğayb, Mısır-1993, VIII, 19-20.

kendisini istediğinde güler yüzle yatağına gelirken, sonra birdenbire değişivermesidir. İşte bunlar, o kadının nüşûzunun ve isyan ettiğinin emareleridir. Bu durumda onun geçimsizliği anlaşılır. Bu gibi şeylerin ortaya çıkışı geçimsizlik (serkeşlik) endişesi doğurur.”¹⁴⁵ der

Nüşuz eşlerden her birinin diğerinden nefret etmesidir.¹⁴⁶

Âlûsî (ö. 1270/1854), ayetin nüşuz ile ilgili cümlesini şöyle tefsir eder: “Yani sizinle karşılıklı uyum sağlamayacaklarından ve size başkaldırmalarından korktuğunuz kadınlar demektir. Nüşûz, neşz veya neşez kelimesinden gelmez. Bu kelimenin anlamı yüksekçe yer ve yükselmek demektir. İşte nüşuz hallerinde o kadınlara nasihat ediniz. Onlara “Allah'tan sakınınız ve bu davranışınızdan vazgeçin” deyiniz. Ayetin zahiri ifadesinden anlaşılın, nüşûzun vukuu değil de nüşûzdan endişelenme üzerine alınması gereken tedbirlerdir. Nüşûz vâki olsaydı, zaten “nüşûz eden kadınlar” ifadesi kullanılırdı. Zaten burada kastedilen de bu değildir.”¹⁴⁷

Kadının nüşuzu kocasına isyan etmesi, ona karşı kendisini üstün görmesidir.¹⁴⁸

Nüşuz, karı-koca uyumuna aykırı bazı durumlardır. Bu da ya kadının kötü huyluluğundan, ya kadının başkasıyla evlenmek istemesinden, ya da kocanın mizacının sertliğinden meydana gelir.¹⁴⁹

Ömer Nasuhi Bilmen de nüşûz için “serkeşlik” anlamı vermekte ve bu kelimeyi istilahta “kadının kocasına karşı kafa tutması, isyankârâne bir harekette bulunması, zevcinin nezdinde bulunmayı terk etmesi gibi şeylerdir” diyerek tanımlamaktadır.¹⁵⁰

Muhammed Esed'e göre nüşuz , kötü niyettir. Günümüzde ise ruhsal baskı olarak

¹⁴⁵ Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, Kitabu'l-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzebi li Şirazi, Kahire-1995, XVIII,145.

¹⁴⁶ Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensari, el-Cami' li Ahkami'l -Kur'an, thk: Ahmed Abdulalim el-Berdui, Kahire- 1994, V ,171.

¹⁴⁷ Âlûsî, Ebu'l-Fazl Şihabuddin Mahmud, Rûhu'l-Meâni fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî, Beyrut- ts., V, 25.

¹⁴⁸ Tabersi, Ebu Ali el- Fadl b. el Hasan, Mecmeu'l- Beyan fi Tefsiri'l- Kur'an , Beyrut-1994, III, 76

¹⁴⁹ Tahir b. Aşur, Muhammed, et-Tahrir ve't-Tenvir, Tunus-1997, III, 41-42.

¹⁵⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an'ı-Kerim'in Türkçe Meal'i-Alisi ve Tefsiri, Ankara-1991, II, 585.

tanımlanan durumu da içine alan , kadını kocasına veya kocanın karısına karşı her türlü bilinçli kötü davranışını ifade eder. Bu terim koca ile ilgili ayrıca kocanın karısına fiziksel anlamda kötü muamelesini gösterir. Kadının kötü niyeti evlilik sorumluluğunu sürekli ve bilinçli olarak ihmal etmesine delalet eder.¹⁵¹

Bütün bu yorumlara ilaveten şu davranışlar da nüşuz olarak zikredilmiştir: Kocasına isyan etmesi,¹⁵² kocası eve girmek istediğinde, içeri koymaması ve ona kapıyı kapatması, kocası bir ihtiyacı için çağırdığında gitmeyip kendi işleriyle meşgul olması, koku sürünmemesi ve kocasına yaptığı muameleyi değiştirmesi,¹⁵³ izinsiz olarak evini terk etmesi, mazeretsiz olarak cinsel ilişkiyi reddetmesi,¹⁵⁴

Nüşuz kavramıyla alakalı bu yorumları incelediğimizde bu tahliller nüşuz kelimesinin sözlük anlamındaki “yükselmeye” “dikleşme” gibi manaları esas alınarak yapılmış, onun kocasına kafa tutması ve karşı gelmesi “nüşûz” olarak nitelendirilmiştir. Bu kavram belirli bir psikolojik durumu kelime ve davranışlara yansıtan somut bir ifadedir.¹⁵⁵ Güya kadın, kendisini kocasından yüksek/üstün görerek, evlilik akdinin kocası için üzerine yüklemiş olduğu itaatini kaldırmakla kendini yüceltmiş olmaktadır.¹⁵⁶

Hüseyin Atay ise nüşuz’u “huysuzluk” olarak tercüme etmiştir.¹⁵⁷

Kanaatimizce nüşuz kavramını doğru anlayıp gerekli çözümü üretebilmemiz için ayetin nüzul sebebini bilmemiz ve ayetin siyak-sibak ında geçen “kavvam”, “kanitat” ve “itaat” kavramlarıyla olan ilintiyi iyi tahlil etmemiz gerekir..

2.3. Kur’an’da Nüşuz Kavramı

N-ş-z kelimesi Kur’an’da dört yerde kullanılmıştır. Bunlardan ikisi lügavi anlamıyla kullanılırken diğer ikisi aile hukukuyla alakalı birer terim olarak

¹⁵¹ Esed, Muhammed, Kur’an Mesajı, Meal – Tefsir, trc; Cahit Koytak Ahmet Ertürk, İstanbul-1999, s. 143, Dipnot,44.

¹⁵² İbn Kesir, Ebu’l-Fida el-Hafız, ed-Dimeşki, Tefsiru’l- Kur’ani’l-Azim, thk: Hüseyin b. İbrahim zehran, Beyrut-1988, I, 743.

¹⁵³ Şirbini, III, 251.

¹⁵⁴ Aşkar, Muhammed Süleyman Abdullah, Ahkamu’l-Kur’an, Kuveyt-1988, s. 105.

¹⁵⁵ Kutub, Seyid, Fi zilali’l-Kur’an, İstanbul-1971, trc:Bekir Karlıağa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, III, 213.

¹⁵⁶ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, Ankara- ts., II, 517.

¹⁵⁷ Atay, Hüseyin, Kur’an’ın Türkçe Çevirisi, İstanbul-1998.

kullanılmıştır.

Lügavi anlamlarıyla kullanıldığı yerler:

“Ey iman edenler mescitlerde (yer açmak için) size kalkın denildiğinde kalkın...)¹⁵⁸ Bu ayette nüşuz kelimesi kalkmak manasında kullanılmıştır.

“ Şimdi sen kemiklere bak, onları (birbirine ekleyip) nasıl kaldırıyor(diriltiyor) sonra onu nasıl et ile kaplıyoruz”.¹⁵⁹ Bu ayette ise; “nüşuz” kelimesi eklemek, kaldırmak manasında kullanılmıştır.

Terim olarak kullanıldığı yerler:

“ Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar. İyi kadınlar itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir. Çok büyüktür.”¹⁶⁰

“ Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından (yatağını terk etmesinden, nafakasında ihlal göstermesinden) yahut (herhangi bir suretle kendisinden) yüz çevirmesinden endişe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Zaten nefislerde kıskançlık vardır. Eğer iyi geçinir (kadınlara cefadan) sakınırsanız şüphesiz ki Allah, yapacağınız her şeyden tamamen haberdardır.”¹⁶¹

¹⁵⁸ Mücadele 58/11

¹⁵⁹ Bakara 2/59

¹⁶⁰ Nisa 4/34.

¹⁶¹ Nisa 4/128.

2.3.1. Nisa 34. ayetin nüzul sebebi

Ayetin nüzul sebebi hakkında genellikle Sa'd ibn Rabî'in hanımı Habîbe bint Zeyd arasında geçen şu olay rivayet edilmektedir:

“ Sa'd ibn Rabî', hanımı Habîbe bint Zeyd'e nüşuzundan dolayı tokat atmış. Habibe bint Zeyd'in babası bu duruma kızar ve kızını Rasulüllah(s.a.v.)'e getirip derki: Ya Rasûlallah ben kızımı ona verdim, o ise kızıma tokat atmış. Hz. Peygamber(s.a.v.), “kocasına kısas yapsın” buyurmuş. Bunun üzerine baba ile kızı, kocasına kısas yapmak üzere oradan ayrılırlar. Az sonra Rasulullah(s.a.v.): “Geri dönün, bana Cibril geldi ve bu ayeti indirdi.” dedi ve ardından şöyle buyurdu: “Biz bir hüküm verdik ama Allah başka bir hüküm verdi.” Diğer bir rivayette: “Ben bir şey irade ettim, fakat Allah'ın iradesi daha hayırlıdır.” ifadeleri yer almış ve ilk verilen kısas hükmü bozulmuştur.¹⁶²

Rivayet içerisinde ki Hz.Peygamber(s.a.v.)'in, “Ben bir şey irade ettim, fakat Allah'ın iradesi daha hayırlıdır.” ifadesi şöyle yorumlanmıştır: “Her ne kadar ben kısasa hükmettiysem de Allah'ın iradesi, sizin durumunuza ve fitratınıza daha uygundur.” Gerçekten, o günün müslüman toplumunda eğer kısasın önü açılsaydı ne olurdu? diye düşünmek gerekir. Belki o durumda onlarca dayaktan şikayetçi kadın Rasulullah(s.a.v.)'in evine gelebilir ve iş sonunda onun tebliğ görevini aksatacak düzeye varabilirdi. Rivayetten ve başka olaylardan anlaşıldığına göre o günün Arabistan'ında dayak yaygın bir adet haline gelmişti.¹⁶³ Dolayısıyla kısasın reddedilmesi Rasulullah(s.a.v.)'in risalet vazifesini mükemmel bir şekilde yürütmesi amacına hizmet etmiştir, diyebiliriz.”¹⁶⁴

2.3.2. Nisa 34. ayetin siyak-sibak durumu ve tahlili

Burada “nüşuz” kavramının öncesi ve sonrasında geçen birkaç kavrama yer verip, değerlendireceğiz.

¹⁶² Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi, Esbabu'n-Nüzul, Beyrut-1993, s.128., **Kurtubi**, V,167.

¹⁶³Savaş, Rıza, Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın, İstanbul- 1991, s.178

¹⁶⁴ Erdal, Mesut, “Kur'an'da Nüşuz Kavramı”, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Diyarbakır- 2001, sy. 2, III, 43.

İbni Manzur, ayetin baş tarafında geçen “kavvam” kelimesinin mastarının “el-kıyam olduğunu manasının ise; “muhafaza, koruyup gözetme,düzeltilme” anlamına geldiğini ve konumuz olan ayette de bu anlamda kullanıldığını ifade eder.¹⁶⁵ Razi ise; “üstünlük” manasını verip bu üstünlüğün sebebini iki gerekçeye dayandırmıştır; bunlardan birincisi, bilgi ve kudrettir. “Erkeklerin akıllarının ve bilgilerinin daha çok olduğu hususunda şüphe yoktur. İşte bu iki sebepten ötürü akıl, sebat, kuvvet, genel manada yazı yazma, binicilik ve atıcılık, peygamberlerle alimlerin erkeklerden oluşu, gerek büyük gerek küçük imamet (namaz imamlığı ve devlet başkanlığının) erkeklere verilmiş olması; cihad, ezan, hutbe, itikaf, had ile kısas hususlarındaki şahadet, -ki bu sayılanlar alimlerce ittifakla kabul edilmiştir- Şafî’ye göre evlilik, mirastaki hisselerin fazlalığı mirasta asabe oluş, gerek kasden gerekse hataen adam öldürmede diyeti yüklenme, kasâme, nikahta velayet, talak, ric’at, (talaktan dönüş), birden çok kadınla evlenebilme ve doğan çocukların erkeklere nisbet edilmesi hususlarında, erkeklerin kadınlardan üstünlüğü söz konusudur”¹⁶⁶. İkincisi ise; Cenab-ı Hakim, “...Ve çünkü onlar (erkekler) mallarından infak ederler...”¹⁶⁷ buyruğu ile belirttiği husustur. Bu, “Erkekler, kadınlara mehir verip onların nafakalarını (geçimlerini) temin ettikleri için daha üstündürler demektir.”¹⁶⁸ der.

Elmalı’lı “kavvam” terimini Razi’nin yorumunu açıklar mahiyette şöyle izah eder: “Bu kavram bir taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken, diğer taraftan da kadının kıymet ve faziletini bildirir. Ve bu farklılık içinde eşitlik davasını kaldırarak, karşılıklı olarak, fazilet yarışındaki bir denklik usulüyle öyle bir birlik temin eder ki, bu durum, imam ile ümmet arasındaki karşılıklı hukuka benzeyecek ve bu suretle aile terbiyesi sosyal ve siyasi terbiyenin bir kaynağı olacaktır.”¹⁶⁹

Allah Teala ayette üstünlük ve fazileti mutlak anlamda erkeklerle sınırlamamış, belirsiz olarak bazısının bazısına üstünlüğünü ifade etmiştir. Bu ise

¹⁶⁵ İbn Manzur, XII,497.

¹⁶⁶ Razi, VIII, 20.

¹⁶⁷ Nisa 4/34.

¹⁶⁸ Râzî, VIII, 21.

¹⁶⁹ Yazır, II,515.

erkeğin kadında bulunmayan bir takım doğuştan getirdiği meziyetlere sahip olduğu gibi, aynı zamanda kadını da erkekte bulunmayan bazı doğuştan getirdiği meziyetlere sahip olduğunu anlatır.

Bundan dolayı, her ikisinin birbirine farklı yönden muhtaç bulduklarını ve bu suretle erkekle kadın yaratılıştan farklı ve karşılıklı olarak, birbirinden üstün olduğu, ancak her erkeğin ve her kadının da seviyelerinin bir olmadığını ifade eder.

Burada yalnızca kocaların değil, bütün erkeklerin koruyucu ve yönetici (kavvâm) olmaları iki gerekçeye dayandırılmıştır: İlki, Allah insanların bir kısmına diğerlerinden üstün kabiliyetler vermiştir, bu cümleden olarak koruma ve yönetme bakımından erkekler, kadınlardan daha uygun özelliklerle donatılmışlardır, diğeri ise, erkekler aile geçimini ve diğer malî yükümlülükleri üslenmişlerdir. Bu iki gerekçeden birincisi insan tabiatının değişmez özelliğidir; genel olarak erkeklerde akıl ve mantık ön plandadır, kadınlarda ise duygu öne çıkar. Koruma bakımından fizikî güç önemlidir ve erkekler bu yönden daha güçlüdürler. İkinci gerekçe ise yaratılıştan değil, kültür ve medeniyet şartlarına bağlı alışkanlıklar, âdetler, tutumlardan kaynaklanmaktadır. İslâm'ın geldiği çağda daha yoğun, günümüzde ise önemli ölçüde olmak üzere erkeklerin bu fonksiyonları da devam etmektedir. İslâm hukuk kurallarına göre erkek hem ailenin geçiminden tek başına sorumludur, hem de mehir, diyet, cihad gibi mali tarafı olan yükümlülükleri vardır.

Erkeğin “kavvâm” olması hangi yetkileri ve vazifeleri ihtiva etmektedir? Bu soruya verilen cevaplar farklı olmuştur. Yalnızca âyet ve hadislerin lafızlarını değil, bunların yanında uygulamayı ve dolayısıyla örf ve âdeti de göz önüne alan müçtehit ve müfessirler, sözlük mânası “bir şeyin üzerinde duran, hâkim olan. özen gösteren, onunla yakından ilgilenen” demek olan “kavvâm”a, “reislik, yöneticilik, eğitim, koruma, savunma, islah, kazanma, üretme” mânalarını yüklemişlerdir. Tarih boyunca erkekler bu işleri ve sıfatları, fiilen kadınlardan daha ziyade yüklenmişlerdir.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Heyet, Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara -2006, II, 58-59.

Ayetten erkeklerin yönetim, savunma ve koruma bakımlarından genel olarak önde oldukları anlaşılmalı beraber, takip eden cümleler göz önüne alındığında burada, aile kurumunda hakimiyet ve yöneticilik manasının ağır bastığı görülecektir. Çağımızda kelimeye yüklenen hâkim mâna ise “aile reisliği”dir.¹⁷¹

Erkeğin kadına karşı “bir derece” avantajlı bir konuma sahip olması uygulamada onun aile reisi olmasıyla gerçekleşmektedir. Ancak, Kur’an’a göre erkeğin kadınlara karşı sorumlu ve gözetici olması veya ailenin reisi olması, kadına istediği gibi muamele edebileceği onu haklarından mahrum bırakabileceği anlamına gelmez.¹⁷²

Toplumsal statü, bireyin girdiği toplumsal ilişkinin türüne bağlı olarak değişken karakterlidir. Bu ayetin lafzi delaletine dayanarak, örneğin bir erkeğin, emri altında çalıştığı (yani kendisinin patronu olan) bir kadına karşı kavvâm olmasından söz edemeyiz; meğer ki, kadın aynı zamanda o erkeğin karısı olsun. Bu durumda bile erkek için kavvâmlık statüsü evlilik ilişkisi çerçevesiyle sınırlı kalacak; iş hayatında patron, doğal olarak kadın olacaktır. Hatta bazı müfessirler ve hukukçular (Şafiiler ve Malikiler), kavvâmlık statüsünün kocaya “erkek olduğu için” değil, ayette yerini bulan iki şartın ikisinin birden yerine getirilmesi durumuyla mukayyet olmak üzere verildiğinden bahisle, erkeğin, eşinin maddi ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda bu statüsünü kaybedeceği, buna bağlı olarak, kadının, nikah akdini tek taraflı feshedebileceği görüşünü savunmaktadırlar.¹⁷³ Dolayısıyla bu ayetin ifadeleri, iki insan cinsi (kadın-erkek) arasındaki değil, birbirine evlilik bağı ile bağlı iki taraf (karı-koca) arasındaki ilişkilere dair bir düzenleme olarak algılanmalıdır.¹⁷⁴

Burada şunu belirtmek gerekir ki yöneten ister erkek ister kadın olsun bu birinin diğerinden daha üstün olduğu anlamına gelmez. Bu durum üstünlük

¹⁷¹ Heyet, Kur’an Yolu, II, 59.

¹⁷² Kırbaoğlu, Mehmet Hayri, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara-1991, sy.4, V,272-273.

¹⁷³ Kurtubî, V, 169.

¹⁷⁴ Derveze, Muhammed İzzet, et-Tefsîrû'l-Hadis, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1963, VI,71. **Özsoy**, Ömer, Çağdaş Kur’an Üretimi Üzerine Karı Dövme Olgusu Bağlamında Nisa 34, İslamiyat, sy., V, 117.

probleminden çok toplumsal bir olgudur. Zira toplumsal şartlar, insanı zorunlu olarak belli şekillerde hareket etmeye zorlar.¹⁷⁵

Yine Nisa 34. ayette, aile hayatı içinde kadın, kurallara göre rolünü ifa edip etmemesi yönünden iki sıfatla nitelendirilmiştir: “Sâliha” ve “nâşize”, Sâliha kadınlar hem kocalarının ve diğer aile fertlerinin yanında (açıkta, zahirde) hem de onların bulunmadıkları yerlerde (gayb) vazifelerini hakkıyla yerine getirir; Allah’ın koyduğu, toplumun benimsediği kuralların dışına çıkmaz, aileye ihanet etmez, şerefine leke sürmezler.¹⁷⁶

Elmalı’lı ise “salihat” kavramını şöyle izah eder: “Sâliha olan kadınlar da Allah’a itaat ederler. Kocalarına karşı divan durup haklarına riayet ederler. Kocalarının gıyabında nefis, mal, namus, haysiyyet ve esrâr-ı aile gibi muhafazası lazım gelen hususatı hıfz-ı ilahiye istinaden muhafaza ederler.”¹⁷⁷ Burada Elmalı’lı’nın isabetle belirttiği üzere sâliha bir kadına düşen Allah’a itaatten sonra kocasının hak ve hukukuna riayet etmektir. Bu riayet ise aile sınırlarını dışarı çıkarmaması, namusunu titizlikle koruması, kocasının eve girmesine izin vermediği kimseleri eve almamasıdır. Eğer kadın bu hususlara riayet etmezse iffet ve sadakatte çatlama meydana gelmiş demektir.¹⁷⁸

Burada “salihâ” kadınları tanımlamak için kullanılan “kânitât” kelimesi, yanlışlıkla çoğu kez “itaatkâr” şeklinde tercüme edilir ve bunun da “kocaya itaatkâr” anlamına geldiği zannedilir. Kur’ân’ın bütününe bakıldığında, bu kelimenin hem erkekler,¹⁷⁹ hem de kadınlar¹⁸⁰ için kullanıldığı görülür. Bu kelime inananların Allah’a karşı gösterdikleri bir kişilik özelliğini ve karakteri tanımlamaktadır. Onlar birbirleriyle dayanışma halinde ve Allah huzurunda itaatkâr olma isteği içindedirler. Bu elbette, taât kelimesinin işaret ettiği, sadece yaratılmışlar arasındaki itaatten farklıdır.¹⁸¹

Seyyid Kutup, “taât” yerine bu kelimenin seçilmesiyle farklı bir mananın

¹⁷⁵ Akdemir, Salih, “Tarih Boyunca ve Kur’an’ı-Kerim’de Kadın”, İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara-1991, sy.4, V, 268.

¹⁷⁶ Heyet, Kur’an Yolu, II, s59.

¹⁷⁷ Yazır, II, 517.

¹⁷⁸ Erdal, s. 45.

¹⁷⁹ Bk. Bakara 2/238, Al’i-İmran 3/17, Ahzab 33/35.

¹⁸⁰ Bk Nisa 4/34, Ahzab 33/34, Tahrir 66/5,12.

¹⁸¹ Vedud- Muhsin Emine, Kur’an ve Kadın, trc: Nazife Şişman, İstanbul-2000, s. 116-117.

hedeflendiğine dikkat çeker. Ona göre Kur’ân, taât kelimesinin ifade ettiği “emirlere uymak” yerine, bu kelimeyi (kanitat) seçerek, kişisel duygusal bir tepkiyi amaçlamıştır.¹⁸²

Bu bölümde buraya kadar incelediğimiz kısımda “nüşuz”un lüğavi olarak ne anlama geldiğini ve “nüşuz”la ilgili yapılan -genelde birbirine yakın olmakla beraber farklı anlamları da ihtiva eden- yorumları gördük. Bütün bunları ve ayetin içeriğini de göz önünde bulundurarak “nüşuz”un ne anlama geldiği konusunda şöyle bir değerlendirme yapabiliriz.

Görüldüğü gibi “nüşuz”a çok farklı ve geniş anlamlar yüklenmiştir. Bu itibarla “nüşuz” hakkında yapılan yorumların geneli bu kavramın bütüncül manası içerisinde onun kısmının bir ifadesidir diyebiliriz. Öncelikle ayetin nüzul sebebi olarak rivayet edilen ifadeye baktığımızda aile içerisinde karşılıklı ilişkileri ve güveni sarsabilecek her hareketin nüşuz olabileceği kanaatimizde hasıl olmaktadır. Zaten “nüşuz”u kısıtlamaya şu “nüşuz” dur, bu değildir şeklinde sınırlama getirmemize bizi sevkedecek her hangi bir sebep te yoktur. Ayet’te aile hayatının gereklerini yapan ve bu konudaki manevi değerleri koruyan kadınlar “Saliha” olarak nitelenmiştir. Bunun tam aksi davranış sergileme biçimi ise “nüşuz” olarak nitelenmiştir. Ayet’teki ince ve üzerinde önemle durulması gereken nokta ise: “kanitat” ifadesi taraflar arasındaki kişisel, somut hak ve ödevleri, devamındaki “...Allah’ın koruduğunu koruyanlardır..”¹⁸³ ifadesi ise manevi (uyum, şeref, namus, haysiyet...) değerleri anlatmaktadır. “Saliha”nın tam zıddı olarak ise “nüşuz” kullanılmaktadır. Dolayısıyla “nüşuz” hem maddi hem de manevi değerleri sarsıcı davranış biçimidir. Aile hayatı taraflara haklar ve vazifeler yükler. Bununla birlikte tarafların aile kurumunun kutsiyetine ve içeriğine önemle sahip çıkmaları ve saygı göstermeleri gerekir. Aile birliğini zedeleyecek ve dışarıdan yanlış anlaşılacak tavır ve davranışlar sergilemekten kaçınma ve namus ve şereflerine halel getirmeme zorunlulukları vardır. Ayet’te üzerinde hassasiyetle durulan nokta budur. Bu hak ve ödevler Kur’an, Sünnet ve İslam Hukuku’nda etraflıca belirtilmekle beraber örfte bu

¹⁸² Kutub, Fi zilali’l-Kur’an, III, 215.

¹⁸³ Nisa, 4/34.

konuda çok önemlidir. Diyebiliriz ki meşru aile düzenini bozan, hukuka aykırı ve tarafların birbirlerine karşı güvenlerini sarsan her davranış nüşuzdur. Kadının kocasına itaat borcunun, kocanın da karısına karşı davranış biçiminin sınır ve kapsamını belirlemede , dini emir ve yasaklar ile örf iki önemli ölçü sayılır. Kadının da hangi hal ve davranışlarının ne ölçüde nüşuz olduğu ve hangi tedbirin uygulanacağı ayetteki silsile göz önünde bulundurularak, örf ile birlikte bir düzenleme yapılabilir.

Ayet'e baktığımızda Kur'an aile de meydana gelebilecek bir problemin çözümünde o dönem arap toplumunda normal karşılanan ve hatta ilk baş vurulan bir yöntem olan dövme kınıyor ve bir nevi kadını koruma altına alıyor. Gerek Kur'an'ın aileye verdiği öneme gerekse Hz. Peygamber(s.a.v.)'in aile hayatı ve konuyla alakalı hadislerine baktığımızda bunu çok rahatlıkla anlayabiliyoruz. Ailenin insanlardan oluşan bir kurum olduğunu ve insanların da sorunları kaba kuvvetle değil konuşarak birbirlerine tavsiyede bulunarak çözülebileceğini anlatır ve nüşuz'un manevi ve ahlaki değerleri zedeleyici boyutlara ulaşması durumunda uygulanabilecek tedbirleri sıralar. Bunalmalara, çıkmazlara ve devamında önce ailenin sonra da toplumun çözülmesine varılabilecek sorunları çözümede henüz hiçbir ahlaki ve hukuk düzeninin sağlayamadığı kadar taraflara kişisel irade ve imkan tanır. Sorunların hala devam etmesi durumunda ise Nisa 35 teki tahkim uygulamasını devreye sokar.

2.3.3. Nüşuz, İ'raz ve Şikak kavramları arasında kısa bir değerlendirme

2.3.3.1. İ'raz kavramı

Buraya kadar “nüşuz” kavramını inceledik. Şimdi “i'raz” ve “şikak” kavramlarını inceleyip “nüşuz”la kısa bir karşılaştırmalarını yapacağız.

“İ'raz” Arapça bir kelime olup, a-r-z kökünden gelmektedir. Sözlükte, “yüz çevirmek”, “sırtını dönmek” anlamındadır.¹⁸⁴ Evli erkeğe nispet edildiğinde, onun başka bir kadınla evlenmek istemesi yüzünden eşine karşı

¹⁸⁴ İbn Manzur, VII, 176., **Firuzabadi**, II, 834.

soğuk davranması ve cinsel ilişkisini azaltması, ondan boşanmak istemesi anlamındadır.¹⁸⁵Kocanın çeşitli gerekçelerle (yaşlılık,çirkinlik,şişmanlık v.s...)eşine karşı cinsi isteğini kaybetmesi onunla ailevi ilişkisini terk etmesidir.

Nisa 128'de “nüşuz” la “i'raz” peş peşe ve atıf harfiyle kullanılmışlardır.Yine aile hayatıyla ilgili bu kavramalar burada koca için kullanılmıştır.Bu durumda bu iki kelime ya yakın anlamlıdır yada farklı anlamdadırlar.Aynı anlamda olamazlar.Çünkü buna arap gramerinin dil yapısı uymaz.

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız kadarıyla genel anlamda“nüşuz”, tarafların aile hayatını huzur,güven ve düzenli bir biçimde yaşamalarını etkileyecek davranışlardır. Sebebi çok çeşitli nedenler olabilir. Eşlerin birbirlerini rahatsız edecek tavır ve davranışlar sergilemeleridir.

2.3.3.2. Şikak kavramı

“Şikak” kelimesi “köşe “kenar” anlamına gelen ş-k-k kökünden türemiş mastardır,¹⁸⁶ birde mufaale babından mastardır ki, o zaman “aşırı muhalefet” ve “düşmanlık” anlamına gelir.¹⁸⁷Zeccac'a göre şikak,iki grup arasındaki düşmanlık veya iki kişi arasındaki muhalefet için kullanılır.¹⁸⁸Bu durum da ayette geçen eşler arasındaki şikak, düşmanlık değil muhalefettir.¹⁸⁹

Bu kavram Nisa 35. ayette yine aile hukukuyla ilgili kullanılmıştır. Burada eşlerden herhangi birine nispetle değil ortak olarak kullanılmıştır.

Bu lafzın karı-kocaya nispet edilerek söylenmesi, onların aralarında anlaşamadıkları için zıtlışıklarını ve birbirlerinden uzaklaşmış olduklarını ifade eder. Böylece sanki onların biri bir köşede, diğeri ayrı bir köşededir. Zıtlışma ve ayrılıkta nefret bulunması nedeniyle düşmanlığa da “şikâk” denilmiştir.¹⁹⁰ Dolayısıyla sanki onlar, birbirinin düşmanı konumuna gelmişlerdir; şiddetli

¹⁸⁵ Kurtubi, V, 399, **Ayni**, Bedrüddin Ebu Muhammed, Muhammed b. Ahmed, Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari, Beyrut-ts., X, 197.

¹⁸⁶ İbn Manzur, X,183.

¹⁸⁷ İbn Manzur, X,183, **İsfehani**, s.276.

¹⁸⁸ İbn Manzur, X,183.

¹⁸⁹ İsfehani, s. 276.

¹⁹⁰ İbn Manzur, X,184.

geçimsizlik ve çekilmezlik ortamındadırlar ve birbirleriyle oturup anlaşmaları imkânsız hâle gelmiştir. Bu nedenle onlar için Nisa 35'teki çözüm yöntemi öngörülmüştür: “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından (şikâk) korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin...”¹⁹¹

Burada şöyle bir yanlış anlamayı düzeltmek istiyoruz. Kanaatimizce bu güne kadar nüşuz kelimesine verilen “geçimsizlik” manası aslında “şikak” kelimesinin anlamıdır.

“Şikak”, medeni hukukta şiddetli geçimsizlik diye ifade edilen ve doğrudan boşanma sebebi sayılan aile birliğinin temelinden sarsılmasıdır.¹⁹²

“Nüşuz”da problem henüz tarafların birbirlerine nefret duyacakları bir boyuta ulaşmamıştır. “Şikak”ise; çok çeşitli nedenlerle(ekonomik,sosyal, eğitim,kültürel v.s...) eşlerin anlaşamamaları, aile birliğini sağlıklı ve huzurlu bir şekilde yürütememeleridir.

Nisa 34' te dikkat çekilen nokta, kadının olumsuz tavırları nedeniyle aile hayatında eşler arasında huzursuzluğun meydana gelmiş olmasıdır. Ancak bunu eşler kendi aralarında çözememişlerse artık durum eşlerden birini değil her iki tarafı da rahatsız etmiştir. Artık geçimsizlik baş göstermiştir. Burada Kur'an tarafları(akrabayı)göreve çağırmıştır. Nisa 34'te problem tek taraflı(kocanın müdahalesiyle) ve tamamen eşler arasında özel hayat çerçevesinde çözüm önerilirken, burada artık iş özelden çıkmıştır. Her iki ayette de ana hedef aile birliğini korumaktır.

Aile iki farklı karakterden oluşan bir kurumdur. İnsanlar farklı yapı ve fitratlara sahip olabilirler. Dolayısıyla geçimsizlik durumunda ve çıkan problemlerin bertaraf edilmesinde meseleyi eşler esasen kendi içlerinde çözmeye çalışmalıdırlar.Ancak bunda başarılı olunamazsa o zaman yakınları devreye girip uzlaştırma gayreti içinde ,adil olarak problemin çözümünde taraflara yardımcı olmalıdırlar.

Bu noktada bile yine Kur'an, aile hayatının özel olduğunu ve çıkan problemlerin de fazla şüyu' bulmadan mahremiyet sınırları çerçevesinde çözüme

¹⁹¹ Nisa 4/35.

¹⁹² Türk Medeni Kanunu, md: 166.

kavuşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Bunu Kur'an'ın hakemlere tanıdığı sınırlı yetkiden anlayabiliyoruz. Burada Kur'an, hakemlere böyle sınırlı tasarruf hakkı vermekle aslında aile birliğinin korunmasını ve devamını istiyor.

3. NÜŞUZLA İLGİLİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Taraflara haklar sağlayan ve ödevler yükleyen evlilik birliğinin kurulmasıyla toplumun temel taşı olan “aile” meydana gelmektedir. Birliğin amacına uygun olarak devam edebilmesi için eşlerin haklarını kullanmada hırslı oldukları nispette, ödevlerini yerine getirmede de gayretli olmaları gerekmektedir. Eğer taraflardan biri, karşı taraftan haklarını almada bencillik göstermesine karşın, ödevlerini kasıtlı veya kasıtsız olarak aksatır veya ihmal ederse, evlilikten doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiş olur. Bu da evlilik birliğinin sağlıklı bir şekilde işlemesine engel teşkil eder ve eşler arasında sorunlar çıkması sonucunu doğurur.¹⁹³ Kur'an'ın “nüşuz” diye ifade ettiği, eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri durumu ortaya çıkar.

Karı-koca, bir birlerinin görüşlerine saygı duymalı, birbirlerine müsamahalı davranmalı, muhalefet ve çekişmenin sebep olduğu sıkıntıları aşmada birbirlerine karşı hüsnü muamele göstermelidirler.¹⁹⁴ Nitekim Allah-u Teala Kur'an'da; “...Onlarla iyi geçinin...”¹⁹⁵ buyurmaktadır.

Aile bir kurumdur. Dolayısıyla bir takım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Ancak insan olmanın gereği olan hata işlemek, görevinden gafil olmak ve vazifesini unutup sorumluluğunu aksatmak gibi durumlarda, eşlerden her birinin bu aksaklığı gidermek için birtakım önlemler alması gerekir.¹⁹⁶

Aile, beşeri hayatın saadetini ve yücelmesini temin eden başlangıç noktasıdır. İnsan denen varlığın meydana gelişi, olgunlaşması ve sağlıklı nesillerin devamı aile müessesesi ile sağlanabilir. Bu nedenle, aile müessesenin her türlü

¹⁹³ Görgülü, Hasan Ali, İslam Hukukunda Eşler Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Yolları, Isparta-2005, s.113.

¹⁹⁴ Selbi, s.346.

¹⁹⁵ Nisa 4/19.

¹⁹⁶ Muhammed Ebu'n-Nevevi, Menhecü's-Sünneti fi'z-Zevac, Kahire-1992, s.421.

yıkıcı faktörlerden korunması için bir takım tedbirler tavsiye edilmektedir.¹⁹⁷

3.1. Kadının Nüşuzunun Çözümü

Kur'an'da: "...Nüşuz'undan endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın , dövün eğer nüşuzlarından vazgeçerlerse artık aleyhlerinde bir bahane aramayın..."¹⁹⁸ buyrulmaktadır. Burada geçen "nüşûz"un ne anlama geldiği önem arz etmekteydi. Bu bakımdan yukarıda geniş bir şekilde açıklamaya çalıştık.

Kadının nüşûzu halinde olayın ciddiyetine göre koca evliliğin devamını sağlama adına bazı önemler almalıdır.

Ayette hukuka baş kaldıran, meşru aile düzenini bozmaya kalkışan (nâşize) kadına karşı erkeğin yapabileceği şeyler öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek şeklinde sıralanmıştır. Öğüt vermek ve yatakta yalnız bırakmak, küsmek gibi tedbirler problem teşkil etmemiştir, ancak dövme tedbiri özellikle çağımızda, kadın hakları ve insanlık haysiyeti yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁹⁹

Dövme tedbiri ve hükmünün -bu ayet dışında- en önemli dayanağı ilgili hadistir: "Kadınlar konusunda Allah'tan korkun. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onlarla ilişkiye girmeniz size, Allah'ın emriyle helal oldu. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, hoşlanmadığınız bir kişiye serginizi çığnetmemeleridir. Eğer böyle yaparlarsa onları belli olmayacak (iz bırakmayacak) şekilde dövün. Onların sizin üzerindeki hakları, örf'e uygun olarak onları yedirmeniz ve giydirmenizdir."²⁰⁰ Ancak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kadınların dövülmesini hoş görmeyen, hatta kınayan nitelikte hadisleri de vardır. Aşağıda yeri geldikçe bu rivayetleri de vereceğiz.

Kaynaklarda "nüşuz"a uygulanacak tedbirlerin sırasıyla ayette ifade edildiği gibi olması gerektiği şeklinde görüş belirtilmiştir. Ancak kocanın, hanımının psikolojik durumunu da iyice tahlil etmesinin önemli olduğu, bir

¹⁹⁷ Acar, H. İbrahim, İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi, Erzurum- 2000, s.20.

¹⁹⁸ Nisa 4/34.

¹⁹⁹ Heyet, Kur'an Yolu, II, 59.

²⁰⁰ Buhari, Nikah 80, VI,52.

defaya mahsus meydana gelen nüşuz durumunda hemen dövme tedbirini uygulamaması gerektiği, öncelikle hanımına görevlerini hatırlatma babından nasihatte bulunması gibi problemi daha uygun bir şekilde çözmenin yollarını aramasının öncelikli çözüm yolu olduğu da vurgulanmıştır.²⁰¹ Bununla birlikte dövmenin niteliği ve hükmü konusunda farklı görüşler vardır. Öncelikle bunlara kısaca bir göz atalım;

Ahkâm tefsirleri ve fıkıh kitaplarında dövmenin şekli ve miktarı üzerinde durulmuş, kadına zarar vermemesi, iz bırakmaması, yüze vurulmaması genel olarak kaydedilmiştir. Bazı tefsircilere göre vurma tamamen semboliktir, meselâ müfessir Atâ'ya göre dövme misvak (dişlerin temizlendiği, fırça büyüklüğündeki özel yumuşak ağaç dalı) gibi bir şeyle yapılacaktır. Ata, nüşuzu olan kadına uygulanacak müeyyide ile genel olarak kadını dövme konusundaki hadisleri birlikte değerlendirmiş ve şu sonuca varmıştır: Erkek, namusu lekeleyecek bir davranışta bulunmayan, yalnızca nâşize olan karısını dövmez, ancak ona karşı öfkesini ortaya koyabilir.²⁰²

Atâ'nın bu anlayışını açıklayan, iki tefsir âlimi farklı dayanaklardan hareket etmişlerdir. Bunlardan Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre; Atâ, âyette geçen dövmenin ibâha ifade ettiğini, genel olarak erkeğin karısını dövmesini yasaklayan hadislerin ise kerahet hükmü getirdiğini tesbit etmiş ve sonuç olarak "Koca, karısını dövmez" demiştir.²⁰³ Çağdaş tefsircilerden İbn 'i-Aşur'a göre: Atâ, âyet ve hadislerin farklı durumlara göre farklı hükümler getirdiği yorumunu yapmış; öğüt ve küsmenin kocaya, tecavüzün şiddetine göre sopa vurma v.b. müeyyide uygulamanın ise kısmen kocaya, genel olarak da yönetim ve yargıya (ülü'l-emre) ait bulunduğu sonucuna varmıştır. Koca iyi niyetle (ıslah etmek ve aileyi korumak maksadıyla) ve sınırı aşmadan, kadına zarar vermeden -nâşize olan eşine- birkaç sopa vurursa buna izin verilecektir. Eğer sınır aşılır, bu izin kötüye kullanılırsa ulü'l-emr kocaların eşlerini dövmesini kesin olarak

²⁰¹ Kasani, III,417, Nevevi, XVIII, 147.

²⁰² Cessas, II,189.

²⁰³ İbnü'l Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh, Ahkamu'l-Kur'an, Beyrut- ts., I,420.

yasaklayabileceklerdir.²⁰⁴

Yine İbni Abbas'ta: "İz bırakmayan dövme"yi misvak ve benzeri bir şeyle vurmak olarak açıklamıştır.²⁰⁵

Evlilikteki ahengi tekrar elde etmekle ilgili olarak aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir, ilk önce, Kur'an "nüşuz"u çözmede va'z-u nasihata öncelik verir ve onun tekrar kazanılmasının önemini vurgular. Başka bir deyişle, şiddetle cezalandırmak, eşler arasındaki anlaşmazlıklar için kullanılacak bir disiplin tedbiri değildir. İkincisi, eğer bu tedbirler Kur'an'ın önerdiği sıra içinde uygulanırsa, son tedbir uygulanmaksızın düzenin tekrar sağlanması mümkün olur. Üçüncüsü, eğer üçüncü çözüm önerisine ulaşılmışsa bile bu "cezalandırma"nın niteliği eşler arasında şiddet yaratacak tarzda veya eşler arasında bir kavga şeklinde olamaz. Çünkü bu gayr-ı İslami'dir.²⁰⁶

"Ayette sözü edilen sözlü ikna, bir süre ayrı kalma ve dövme alınabilecek önlemlere bir örnek olarak zikredilmiştir. Dövme son çaredir ve toplumda çok yaygın olduğu için o dönem kaldırılamamış fakat kısıtlama getirilmiştir."²⁰⁷ Her konuda bize örnek olan Hz. Peygamber(s.a.v.) bu konuda da bize en güzel örnektir. O'nun aile hayatına baktığımızda eşlerine karşı müşfik davrandığını görüyoruz. Hatta O'un şu hadisi: "Hiç biriniz kadınları köle döver gibi dövüp sonrada günün sonunda onunla yatsın. Bu olacak şey mi?"²⁰⁸ Bizim konuya nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda bize bir ışık tutmaktadır. Her durumda bu üç önlemden başka seçenek bulunmadığı veya her dununda önce sözlü ikna yönteminden başlamak gerektiği şeklindeki anlayış, eşyanın tabiatına uygun düşmez. Her olayın kendine has özellikleri bulunur. Olayın seyrine ve duruma uygun bir davranış şekli seçilmelidir. Ayetin "...eğer itaat ederlerse (nuşûzdan vazgeçerlerse) artık onların aleyhine bir bahane aramayın..."²⁰⁹ mealindeki müteakip kısmı, tavsiye edilen bu önlemlerin kadının tutum ve davranışına karşı

²⁰⁴ Tahir b. Aşur, V, 43-44.

²⁰⁵ Taberi , Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an-Te' vili'l-Kur'an, Mısır-1968, VI,98, **Kurtubi**, V, 171.

²⁰⁶ Kutub , Kadın veAile, s.156.

²⁰⁷ Karaman, Kadın ve Aile, s.249.

²⁰⁸ Buhari, Nikah 93, VI,153.

²⁰⁹ Nisa 4/34.

duyulan öfkenin şevkiyle cezalandırma amaçlı olmayacağı, sadece evliliğin devamı için bir önlem olabileceği, maksada ulaşıldığında kadına baskı yapmak için başka bahaneler aranmayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir.²¹⁰

Bu arada şunu da belirtmekte yarar vardır. Zikredilen te'dib usulleri, ciddi ve ayrılmaya sebep olabilecek derecede öneme haiz problemlerin ortaya çıkması veya kadının ölçü dışı davranması halinde gündeme gelebilecek olan ve erkeğin geçimsiz eşine karşı kullanabileceği yetkililerdir. Önem arzetmeyen basit aile huzursuzluklarının meydana gelmesi, kadının meşru olmayan istekleri yerine getirmemesi, erkeğe karısına vurma selahiyeti vermez. Hz.Peygamber(s.a.v.), hanımları tarafından üzüldüğü ve kırıldığı halde onları dövme yöntemini hiç bir zaman tercih etmemiş hatta sözle dahi hakaret etmemiştir²¹¹. Bu itibarla erkeğin yetkilerini kullanma adı altında isteğinin ne olduğuna bakılmaksızın karısını her itaatsizliğinde cezalandırmaya gidebileceği anlayışı nasrlara aykırı olan bir düşünce tarzıdır.

Tabii olarak bazen aile içi kırgınlıklar olabilir. Fakat bu kırgınlıklar büyütülmeden, aile yuvasının yıkılmasına fırsat verilmeden, her iki taraf özveride bulunarak birlikteliğin devamı sağlanmalıdır.²¹²

Eşin uyarılması olarak nitelendirdiğimiz bu aşamada benimsenecek yöntem, olaydan olaya değişebileceği gibi kadının kişiliğine göre de değişme gösterecektir. Sözelimi dövme yöntemi, evliliği devam ettirme yerine, evliliği bitirebilir de. Kaldı ki Hz. Peygamber (s.a.v.) “sizin hayırlınız ehline hayırlı olanıdır. Ehline en hayırlı olanınız da benim”²¹³ buyurmakla aile hayatında hüsnü muaşeretin esas olduğunu vurgulamıştır.

Alınacak önlemler evliliğin devamını sağlama amacına yönelik olduğuna göre kocanın seçeceği yöntemde olayın yapısı ve eşinin kişiliğine göre değişir. En uygun yöntemi belirlemede dikkatli ve bilinçli hareket etmesi gerektiği, duygusal davranmamak, rasyonel olmak gerektiği sonucunu çıkarmak ayetin ruhuna uygun olur görüşü yaygındır.

²¹⁰ Muhammed Ebu'n-Nevevi, s.422-423.

²¹¹ Bk. İbn Mace, Nikah 51, I,683.

²¹² Acar, s.33.

²¹³ İbn Mace, Nikah 50, I,681.

Ancak şunu ifade edebiliriz ki, Önce nasihat, akabinde yatağında yalnız bırakılma gibi psikolojik tedbirlere rağmen ölçü dışı davranışlarına son vermeyen kadınların bu olumsuz davranışlarının karşılıksız bırakılmaması ifade edilmiştir. Çünkü bu davranış aile yuvasının yıkılması ve dağılmasına sebep olan boşamaktan daha az zararlıdır. Küçük zararlar, daha büyük zararlarla karşılaştırıldığında, en hafif olanını tercih etmek yerinde bir hareket tarzı olur. Bu durumda zarar vermemek ve nefsi müdafa kaydıyla hafifçe vurmak, zannedildiği gibi kadına hakaret olmayıp, sonuçları daha ağır olacağı bilinen boşamaktan kurtulmasına vesile olacağı ümidiyle, görüntüde olmasa bile belki de hakikatte, nasihatten anlamayan ve diğer çarelerin fayda vermediği geçimsiz kadınlar için faydalı olacağı umulur.²¹⁴

İslam, bir gruba yada bir topluma has değil, belli bir zaman veya bir bölgeye münhasır değil evrensel bir dindir. Yine biliyoruz ki, kadınlar farklı tabiatlara sahiptir.²¹⁵ Dolayısıyla farklı toplumlarda farklı aile yapıları mevcut olup, her insanın karakterine göre davranmak gerekir.

Bu âyetle, kadının aile hukukunu çiğnemesi halinde bir ıslah tedbiri olarak başvurulabilecek belli başlı yolların insanlığın tecrübeleri ve özellikle içinde yaşanılan topluluğun örf ve âdeti dikkate alınarak zikredilirken “kocanın karısını dövmesi” eylemine de yer verilmiş olmakla beraber, bu uygulama Hz. Peygamber(s.a.v.) tarafından toplum ıslah edilerek, insanın ve özellikle zevcenin dövülemeyeceği ifade ve telkin edilmiş. “İyi bir kocanın karısını dövmeyeceği” kaidesi bu yakışıksız davranışın önüne bir set olarak konmuştur. Burada sünnet (Resûlullah(s.a.v.)’ın sözleri ve uygulaması) âyeti nesh etmemiş, yerelliğini ve kültürel bağlamını açıklamıştır.²¹⁶

Sonuç olarak Kur’an, eşler arasında her an geçimsizliğe neden olabilecek problemlerin doğabileceğini belirtir. Ancak bu durumda eşlerin karşılıklı anlayış, tahammül ve hoşgörüyü evliliğin devamı için problemi çözmeye çalışmaları gerektiğinin altını çizer.

²¹⁴ Acar, s.32.

²¹⁵ Selbi, s. 352.

²¹⁶ Heyet, Kur’an Yolu, II,61.

3.2. Kocanın Nuşuzunun Çözümü

Evliliğin devamını zorlaştıran davranışlar kocalar tarafından da ortaya konabilir. Kocanın, eşini dövmesi, onunla iyi geçinmemesi veya başka bir kadın ile evlenmek kastıyla eşinden ilgisini kesmesi nedeniyle, karı-koca arasında anlaşmazlık çıkacağı tabiidir. Allah Teâlâ, evlilik birliğinin korunmasını istediği için, bu durumdaki kadının fedakârlık yapmak suretiyle kocası ile uzlaşmasını ve birliğin korunmasını önermiştir²¹⁷: “Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden (nuşûz) yahut kendisinden yüz çevirmesinden (i’râz) endişe ederse, aralarında sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (ayrılmaktan) hayırlıdır.”²¹⁸

İster haksız olsun, ister haklı bir nedene dayansın, kocanın nuşûzu, kadın tarafından tahammül ve hoşgörü sınırını aşan ve evliliğin devamını tehlikeye sokan her türlü tutum ve davranışlar olabilir. Kocasının evine ve ailesine karşı ilgisiz kalması da evliliği olumsuz etkileyebilecek bir nuşûz olarak tanımlanabilir. Fakat erkeğin nuşûzu, kadının nuşûzundan daha farklı bir boyutta olabilmektedir.

Kocanın nuşûzu söz konusu olduğunda bu defa aktif olma, evliliğin devamını sağlamak için girişimde bulunma görevi kadına ait olmaktadır. Kadın, kocasıyla konuşacak, mevcut durumun nedenlerini keşfetmeye, başka bir ifadeyle kocasını anlamaya, bir anlaşma zemini bulmaya çalışacaktır. Kadının bu girişimine kocanın ilgisiz kalmaması, onun da anlaşmaya varabilmesi için çaba sarf etmesi gerektiği ayetten anlaşılmaktadır. “...Anlaşmak daha hayırlıdır, zaten nefislere bencillik yerleştirilmiştir....” ifadesi ile bencilliği, çıkarıcılığı bırakıp anlaşmak için fedakarlıkta bulunmanın gerekliliği belirtilmiştir. Fedakarlık görevinin sadece kadına yüklenmiş olduğunu iddia etmek yanlış olur. Anlaşmanın önünde en büyük engel, kişinin hatayı hep karşıda araması, kendini kusursuz kabul etmesidir. Kendinde de kusurlu olabileceğini kabul edebilirse anlaşma kolaylaşacaktır. Bunun için de fedakârlığı hep karşıdan bekleme yerine ilk adımı atabilmek ve bazı fedakârlıklara katlanabilmek için kişinin egosunu, bencilliğini yenmesi gerekir. Ayet-i kerimede “...Zaten nefislerde bencillik

²¹⁷ Görgülü, s.149.

²¹⁸ Nisa 4/128.

yerleştirilmiştir...’’²¹⁹ ifadesi bu durumu kısa ve veciz bir şekilde açıklamaktadır.Esas itibariyle her çağın, her yörenin, her olayın yapısına ve şartlarına göre farklı anlaşma zeminleri oluşacağından detayla ilgili açıklamalar getirilseydi, yine de yetmezdi. Zira her olayın çözümü kendi özel şartları içinde mümkün olabilecektir.²²⁰

Kaynaklarda, kadının yapabileceği fedakârlıkların mehir, nafaka gibi kocası üzerindeki malî haklarının tümünden ya da bir kısmından veya çok eşlilik durumunda -kuması lehine- nöbetinden vazgeçmesi şeklinde olabileceği zikredilmiştir. Konu ile ilgili başka örnekler yanında, Hz. Peygamber(s.a.v.)’in, eşlerinden Sevde binti Zem’a ile yapmış olduğu uzlaşma (sulh) örnek olarak zikredilmiştir. Rivayete göre Sevde, yaşlanması nedeniyle Rasûlullah(s.a.v.)’ın kendisini boşayacağından endişe eder ve kendini boşamaması karşılığında nöbetini Hz. Aişe’ye verdiğini bildirir; Hz. Peygamber(s.a.v.) de teklifi kabul eder.²²¹

Kocanın geçimsizliği veya eşinden yüz çevirmesi nedeniyle eşler arasında çıkan anlaşmazlık sorunu, karşılıklı fedakârlıkla çözülemezse, hakeme baş vurulur.²²²

3.3. Nüşuz’un Boşanma Sebebi Olarak Sayılıp Sayılmaması ve Hukuki Neticeleri

Nüşuz’un İslam Aile Hukuku’nda kullanılan bir kavram olarak ne anlama geldiğini, gerek kadın gerekse erkek tarafından kaynaklanan nüşuz’un nasıl çözülebileceğiyle ilgili açıklamaları yukarıda verdik. Genel anlamda eşlerin, aralarındaki nüşuz’u birbirlerine iyiyi tavsiye etmek, öğüt vermek, sulh yapmak suretiyle çözebileceklerini ancak nüşuz’un evsafına ve eşlerin karakterlerine göre de farklı çözümlerin uygulanabileceğini, bu noktada eşler arasındaki sorunların çözüme kavuşturulmasında örf, eğitim, kültür, dindarlık gibi faktörlerin de önemli

²¹⁹ Nisa, 4/128.

²²⁰ Bu bölümde; Hamza Aktan hocamızın “Kur’an’a Göre Boşanma Süreci”(Tebliğ Metni), I.Kadın ve Aile Sempozyumu,30 Ekim-1 Kasım 1998-Konya, adlı çalışmasından istifade edilmiştir.

²²¹ Ayni, X-193-194, **Kurtubi**, V,404., **İbn Kesir**, II,153-154.

²²² Görgülü, s.150.

etkiye sahip olduğunu ifade etmeliyiz.

Aile hukukunda İslam'da aslolan birliktelik (evlilik) tir, talak son çaredir, nikah akdi de akitlerin en anlamlısı ve en kuvvetlisidir, Allah katında en saygın olanıdır, Allah'a verilen sözlerin en kuvvetlisidir.²²³ Bundan dolayıdır ki, Kur'an'da: "...Onlar(kadınlar) sizden ağır bir söz aldılar."²²⁴ buyrulmuştur.

Konuyu önce İslam Hukuku sonra da Türk Medeni Hukuku açısından ele alacağız.

3.3.1. İslam hukuku'na göre

Burada "nüşuz" boşama veya boşanma sebebi midir? sorusuna cevap vermeye çalışacağız. İlk önce boşama konusunda kısa bilgi verelim.

İslam Hukukunda boşama "talak" terimi ile ifade edilmiştir. Sözlükte: serbest bırakmak, bağı çözmek²²⁵ manalarına gelen talak; boşama ehliyetine haiz olan kocanın, tek taraflı iradesiyle hanımını belli lafızlar kullanarak, derhal yada gelecek bir zamanda boşamasıdır.²²⁶

Evliliği sona erdiren olay ve tasarrufların başında boşama vardır. Boşama hakkı prensip olarak erkeğe verilmiştir. Bu yetkiyi kişi belli sözleri söylemek yahut yazıp tebliğ etmek gibi yollarla yerine getirir.²²⁷

İslam Hukukunda, boşama yetkisinin eskiden beri prensip itibariyle kocaya verildiği, boşamanın meydana gelebilmesi için hakimin hükmüne gerek bulunmadığı görüşü egemen olmuştur. Buna göre koca, tek taraflı irade beyanıyla kadının rızasını almadan evliliğe son verebilecek, bu işi elçisi yada vekili vasıtasıyla da yapabilecektir.²²⁸

İslam hukuk tarihinde erkeğin boşama yetkisine karşı ileri sürülmüş her hangi bir görüşe rastlamadık. Erkeğin eşini boşama yetkisine sahip olması hususunda İslam hukukçuları hem fikirdir. Kocanın boşama yetkisinin

²²³ Süveydi, Seyyid Ahmed Ferec, el-Furkatü beyne'z-Zevceyni, Daru'l-Vefa, 1990, s.16.

²²⁴ Nisa 4/21.

²²⁵ İbn Manzur, X,224.

²²⁶ Serahsi, VI,1.

²²⁷ Karaman, İslamda kadın ve Aile, s.161.

²²⁸ Acar, s.54.

meşruluğu Kitap, Sünnet, İcma ve akıl ile sabittir.²²⁹

Boşama hakkı erkeğe ait olmakla birlikte, İslam'a göre kişinin sahip olduğu haklar, onun elinde birer emanettir, hiçbir hak sınırsız değildir. Örneğin bu sınırlandırmalardan birisi, şahsın, haklarını bir başkasına zarar vermeden kullanabileceğidir. Aynı prensip aile hukuku için de geçerli olup, erkek boşama hakkına bazı sınırlandırmalar içinde sahip olmaktadır.²³⁰

Bununla birlikte boşama hakkına sahip olmayan kadın da geçimsizlik durumunda, ya bir bedel mukabilinde kendisini boşaması için eşini ikna etmesi veya mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunması ya da kocasının boşama yetkisini kendisine vermesi halinde anlaşılmadığı eşinden ayrılma imkânına sahiptir.²³¹

Gerek erkek gerekse kadından vaki olan “nüşuz” durumunda taraflar evliliğe son verebilirler mi?

Fıkıh müellefatımızdaki ulaşabildiğimiz kaynaklarda gerek kadının gerekse erkeğin nüşuz'unun talak'a doğrudan sebep olduğuyula ilgili herhangi bir ifadeye rastlamadık. Genelde nüşuz, hul' ve nafakayla ilişkilendirilmiştir. Bu konudaki görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

Bu konuda mezheplerin birbirleriyle aynı görüşleri olmakla beraber farklı görüşleri de vardır. Dolayısıyla yeri geldikçe konuyla ilgili farklı görüşleri de vereceğiz.

Nüşuz durumunda, eşler aralarında nüşuzu çözüp evlilik birliğine devam edemiyorlarsa, genelde söz konusu olan çözüm hul' olmuştur.

Karı-kocanın anlaşarak hul' yapmaları mümkündür. Ancak hul'un sebebi kadının nüşuzu ise koca kadından bedel alabilir, yok eğer hul'un sebebi kocanın nüşuz'u ise, kocanın bedel alması kerih görülmüştür.²³²

İbni Kudame Muğni isimli eserinde, nüşuzla birlikte, evliliğin eşlere

²²⁹ Dalgın , Nihat, İslam Hukukunda Boşama Yetkisi, Samsun-1999, s.32.

²³⁰ Dalgın, s.36.

²³¹ Acar, s.125.

²³² Serahsi, VII,127, **İbnü'l-Hümmam**, VII,447, **İbn Rüşd**, Muhammed b. Ahmed, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Beyrut -2004, I,779, **İbn Abidin**, Muhammed Alauddin, Reddü'l Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu-Tenviri'l-Ebsar, Beyrut-1994, IV,225, **İmam Malik**, Malik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-Kübra, Beyrut-1994, II,241,

tanıldığı istimta'ın kesileceğini söyler ve buna gerekçe olarak ta, istimta'ın sevgi ve muhabbet ortamında olabileceğini, nüşüz'un ise bunu kaldırdığını belirtir.²³³Yine aynı şekilde kadının nüşüz'u durumunda nafaka da kesilir, ancak kadın nüşüz'undan dönerse nafaka devam eder.²³⁴

Kaynaklarda kadının “nüşüz”un dan dolayı eşinin kendisini te'dip etme hakkının olduğu,²³⁵ ancak kocanın te'dip hakkını kötüye kullanmasından dolayı kadının boşanma talebinde bulunup bulunamayacağı tartışılmıştır.Burada şunu söyleyebiliriz:Kadının “nüşüz”undan dolayı boşamayı gerektirebilecek ciddi bir durum varsa erkek talak hakkını kullanabilir.

Diğer taraftan erkeğin te'dip hakkını kötüye kullanması durumunda ve Nisa 128 de belirtilen, erkeğin “nüşüz”unda kadının boşanma talebinde bulunma hakkı ihtilafıdır.

Hanefiler: Kocanın “nüşüz”u, buna bağlı olarak ta, kocanın hüsn'ü-muaşeretin dışına çıktığı durumlarda kadının boşanma talebinde bulunamayacağını ancak gördüğü bu kötü muameleden dolayı kocasını hakime - ihtar veya tazir cezası verilmek üzere- şikayet edebileceği görüşündedirler.²³⁶

Ancak kadın talebinde ısrar ederse, hakim, eşleri uzlaştırmak için hakem tayin eder. Bu hakemler eşlerin arasındaki geçimsizliğin sebeplerini tespit edip eşleri uzlaştırmaya çalışırlar. ²³⁷Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebi-ileride anlatılacağı üzere- hakemlerin vekil olarak görev yaptığını kabul ettiğinden dolayı burada hakemlere boşama hakkı vermiyor ama Maliki mezhebi hakemleri hakim vafında değerlendirip boşama hakkı veriyor.

Geçimsizlik ve eşlerin huylarının uyuşmaması sebebiyle kadına boşanma hakkını veren ilk Hanefi mevzuatı 1916 tarihli Sudan Kararnamesidir. Yine 1917 tarihli Osmanlı Kararnamesi de eşler arasında geçimsizlik nedeniyle boşanmayı kabul etmiştir. 10 Mart 1929 tarihli Mısır Kanunu geçimsizlik nedeniyle kadının boşanma hakkını etraflica düzenlemiştir. Yalnız bu kanuna göre boşanmaya

²³³ İbn Kudame, el-Muğni, Kahire-1996, VII,392.

²³⁴ İbn Kudame, VIII,78, **Şirazi**, Ebu İshak İbrahim b. Ali, el-Mühezzeb, Mısır-ts.,II,156.

²³⁵ Kasani, III, 418-422, **Şirazi**, II, 486-489, **İbn Kudame**, VII,95.

²³⁶ İbn Abidin , IV, 218.

²³⁷ Cin, Halil, Eski Hukukumuzda Boşanma, Ankara-1976, s.110.

hakemler değil, hakemlerin raporu üzerine hakim karar verir.²³⁸

Şafiiler ise: Böyle bir durumda kadın öncelikle eşinin uyarılması, nüşuz'unun devam etmesi durumunda ta'zir edilmesi için talepte bulunur.²³⁹

Malikiler ve Hanbeliler: "Nüşuz" erkekten kaynaklanıyor ve erkek kadına zulmediyorsa kadın eşinin ıslahı için hâkime gider. Eşi eğer ıslah olmayıp tavrını sürdürürse kadın boşanma talebinde bulunabilir.²⁴⁰

3.3.2. Türk medeni kanununa göre

Türk Medeni Kanununda "boşanmanın bir sebebe dayanılarak hâkimin hükmüyle tahakkuk etmesi görüşü" kısaca "sebebe dayanan boşanma görüşü" kabul edilmiştir.²⁴¹

Bu itibarla Türk Medeni Kanunu boşanma sebeplerini, daha önce 130–134. maddeler iken yapılan değişiklikle 8.12.2001 tarihli resmi gazetede 161–166. maddelerde tahdidi olarak saymıştır. Bu sebeplerden birinin mevcudiyeti halinde ve hâkimin hükmüyle boşanmak mümkündür. Bu sebeplerden gayri bir sebeple boşanma davası açılmaz.²⁴²

Türk Medeni Kanunun kabul etmiş olduğu boşanma sebepleri, mahiyet ve şümuelleri bakımından birbirinden farklıdır. Gerçekten bunlardan bir kısmı muayyen hadiselere taalluk etmektedir(zina,cana kast, nafaka, kusur...) ve bunlar boşanmanın hususi sebepleri olarak adlandırılmıştır. Boşanmanın genel sebebi olarak adlandırılan geçimsizlik ise; çok umumi bir kavramdır. Muayyen bazı hadiseler değil, çok çeşitli hadiseler geçimsizlik meydana getirebilir. Dolayısıyla da bir boşanma sebebi teşkil etmiş olur.²⁴³

Yukarıdaki izahtan da anlaşılacağı gibi Türk Medeni Kanununda boşanma sebepleri iki ana başlık altında toplanmıştır.

Bunlardan birincisi, boşanmanın hususi sebepleri: Zina (md. 161), hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış (md. 162), suç işleme ve haysiyetsiz hayat

²³⁸ Cin, s.111.

²³⁹ Şirbini, III,196.

²⁴⁰ Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, s.318.

²⁴¹ Akıntürk, Turgut, Aile Hukuku Dersleri, Ankara-1967, s.193.

²⁴² Akıntürk, s. 193.

²⁴³ Akıntürk, s.194.

sürme (md.163), terk (md. 164), akıl hastalığı (md. 165).

İkincisi, boşanmanın umumi sebebi: Evlilik birliğinin sarsılması (md. 166).²⁴⁴

Kısaca boşanma sebeplerini verdikten sonra şimdi konumuzla alakalı olan boşanma sebeplerini kısaca açıklayalım.

Madde 162.- Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.

Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve her hâlde bu sebebin doğumunun üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.

Madde 163.- Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğere eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir.

Burada 162 ve 163. maddeler, direkt olmasa da dolaylı olarak konumuzla ilgilidir. “Pek kötü ve onur kırıcı davranış” bir anlamda nüşuzdur. Buna bağlı olarak ta mağdur olan taraf boşanabilir. “Haysiyetsiz hayat sürme” eşin toplum nezdindeki konumunu ve onurunu zedeleyeceğinden yine aynı şekilde eş boşanma davası açabilir.

Madde 166.- Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir.

166.madde 4.5.1988 tarih ve 3444 sayılı kararla değışmeden önce şu şekilde idi: “Aralarında müşterek hayatın çekilmez bir hale gelmesini mucip olacak derecede şiddetli bir geçimsizlik baş gösterdiği takdirde karı-kocadan her biri boşanma davasında bulunabilir.”²⁴⁵

“Evlilik birliğinin sarsılması” eski metindeki “ortak hayatı çekilmez hale getirecek derecede şiddetli geçimsizlik” ten başka bir şey değıldir. Sonuç olarak

²⁴⁴ Türk Medeni Kanunu, md. 161-166.

²⁴⁵ Akıntürk, s. 210.

yapılan değişiklik daha çok ifade tarzına inhisar edilmiştir.²⁴⁶

Eşlerin ruhi yapıları, fikri seviyeleri ve düşünce tarzları arasındaki farklar, hayat olayları karşısındaki tepkilerinin başka başka oluşu, her birine ait görgü ve gelenek özellikleri evlilikte anlaşma ortamını ortadan kaldırabilir. Aksi ve kırıncı tabiat, diğer eşi hor görme, tahkir etme veya küçük düşürme şiddetli geçimsizliğin uygulamalarda görülen belli başlı sebepleridir. Evlilik dışı ilişkiler kurmak, bazı kötü alışkanlıklar, kocanın karısı ile cinsi temasta bulunmaması, ahlaki zayıflıklar, asılsız suçlamalar, güven sarsıcı davranışlar, zührevi hastalıklar, hep şiddetli geçimsizlik kaynağıdır.²⁴⁷

Görüldüğü gibi Medeni Kanun'un 162 ve 163. maddeleri erkek veya kadın tarafından meydana gelebilecek "nüşuz" durumunda boşanma sebebi olarak geçmektedir. Ancak 166. madde eşler arasındaki geçimsizliğe istinaden bir boşanma sebebidir.

Türk Medeni Kanunu geçimsizliği boşanmanın genel nedeni saymış ve eşlerden birinin veya her ikisinin isteği üzerine evliliğin boşanma kararıyla sona erebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte hakim boşanma kararını verirken şu prensiplere dayanmak zorundadır: Kusur prensibi, irade prensibi, köklü sarsılma prensibi, uygunsuzluk prensibi.²⁴⁸

Türk Medeni Kanununun 166. maddesinde köklü sarsılma prensibi kabul edilirken, zina, cana kast, kötü muamele, terk ve haysiyetsiz hayat sürme sebebiyle boşanmada kusur ve köklü sarsılma prensibi kabul edilmiştir.²⁴⁹

3.4. Eşler Arasındaki Problemlerin Çözümünde Hakemlerin Yetkisi

"İslam, ailenin sağlıklı bir şekilde yürütmesine önem vermiş; karı-koca arasında geçimsizlik olması halinde veya geçimsizlik çıkacağından endişe edilmesi durumunda tahkim sistemini devreye sokarak, onların arasını ıslah etmeyi hedef almıştır. Çünkü eşler arasındaki ihtilaf, sadece kendilerini değil, aynı zamanda ailede bulunan diğer fertleri de etkilemektedir. Bunun neticesi ola-

²⁴⁶ Tekinay, s.173.

²⁴⁷ Tekinay, s.174.

²⁴⁸ Tekinay s.212, Akıntürk, s. 209-212.

²⁴⁹ Tekinay s.212, Akıntürk, s. 209-212.

rak daha çok zararlara yol açabilmektedir.”²⁵⁰ Bu zararı önlemek için Cenab-ı Hakk Kur’an-ı Kerim’de şu yolu tavsiye etmektedir:“Eğer kan-koca arasının açılmasından endişeye düşerseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf arayı düzeltmek isterlerse, Allah’ta onları uzlaştırır...”²⁵¹

Kur’an’da “şikak”ın çözümünde “Hakem müessesesi” ortaya konmuş ve hakemlerin görevlerinin aile birliğini korumaya, sorunu eşler arasında adaletle çözmeye yönelik olduğu vurgulanmıştır. Ancak, fıkıh mezhepleri bu müessesenin -özellikle- yetkisi konusunda farklı görüşler ifade etmişlerdir. Şimdi “hakem” terimini açıklayalım ve bu görüşleri değerlendirelim.

Hakem, h-k-m kökünden türemiştir ve “hakim” ismi failinin mübalağa sığasıdır, tekil ve çoğul için kullanılır, sözlükte; “menetme” anlamındadır.²⁵²Yine, “bir şeyin bozulmasına engel olmak” anlamında da kullanılır.²⁵³

Hakeme kimin başvuracağı, hakemlerin vasıfları, hakemlerin azli veya çekilmesi gibi konunun detayıyla ilgili geniş çalışmalar vardır.²⁵⁴Biz burada hakemlerin yetkisi üzerinde duracağız.

Hakemlerin asıl görevleri, geçimsizliğin sebeplerini araştırdıktan sonra, karı-kocanın arasını bulmaya çalışmaktır. Ancak, bütün çabalara rağmen onların aralarını bulmaya muvaffak olamazlarsa ne yapacaklardır? Onları ayırma yetkileri de var mıdır? Yoksa görevleri sadece ıslah olduğu için işleri burada biter mi? Bu hususta İslam hukukçuları farklı görüşler beyan etmişlerdir.

İslam bilginlerinin bu konudaki görüş ayrılıklarının temeli, hakemlerin hangi vasıfla görev yaptıkları konusuna dayanır. Bu konuda iki farklı görüş vardır. Bir kısmı, hakemlerin bir nevi vekillik görevi yaptığını söylerken, diğer bir kısmı ise onların hakim görevi yaptıklarını belirtir.²⁵⁵Şimdi bu görüşleri

²⁵⁰Yaylalı, Davut, İslam Hukukunda Sulh, İstanbul-1993, s.105.

²⁵¹ Nisa 4/35.

²⁵² İsfehani, s.134.

²⁵³ İbn Manzur, XII,,143.

²⁵⁴ Bk. Davut Yaylalı, İslam Hukukunda Sulh, Hasan Ali Görgülü, İslam Hukukunda Eşler Arasında Sorunlar ve Çözüm Yolları.

²⁵⁵ Yaylalı, s. 107.

verelim.

Ebu Hanife, Şafî ve bir rivayete göre de Ahmed b. Hanbel, hakemlerin, eşlerin vekilleri olarak görev yaptığını ve ancak aralarını bulmakla yükümlü olduklarını, kocanın rızası olmadan boşama veya ayırmaya, kadının rızası olmadan da bedelli boşamaya yetkileri olmadığı görüşündedirler.²⁵⁶Bu görüşlerine ayetin şu kısmını delil getirirler. “...Bunlar, barıştırmak isterlerse, Allah aralarındaki dargınlık yerine, onları uzlaşmaya muvaffak eder...”²⁵⁷ Ayette, hakemlerin asıl görevlerinin ıslah olduğu açıkça ifade edilmiştir. Birde Hz. Ali'nin hakemlikle ilgili uygulamasını da delil olarak alırlar. Rivayete göre, aralarında şiddetli geçimsizlik bulunan bir karı-koca aileleriyle birlikte kendisine başvurmaları üzerine; Hz. Ali, karı-kocanın ailelerinden birer hakem seçtirir ve eşlerin her ikisinin de hakemlerin vereceği karara rıza göstereceklerine dair eşlerden onay alır. Bu da gösteriyor ki, bu durumda hakemler vekildir.²⁵⁸

İmam Mâlik, bir rivayete göre de Ahmed b. Hanbel'in diğer görüşü, hakemler, hâkim gibidir ve eşlerin rızalarını almalarına gerek yoktur. Onlara gelen davayı hükme bağlamaya yetkilidirler. Bu nedenle hakemler, ellerinden geldiği nispette eşlerin aralarını bulup onları uzlaştırmaya gayret gösterirler. Eğer uzlaşmalarını sağlayamazlar ve ayrılmalarını uygun görürlerse, oradaki hâkimin iznini, eşlerin de vekâletlerini almadan onları ayırabilirler.²⁵⁹Delilleri ise ayetin, “... Bir hakem kocanın ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin...”²⁶⁰ kısmıdır. Ayrıca, Hz. Osman'ın uygulamasını da delil olarak alırlar. Rivayete göre, Akîl b. Ebi Talib ile eşi Fatıma binti Utbe arasında şikâk meydana gelir. Olaydan haberdar olan Hz.Fatıma Hz. Osman'a durumu bildirir. Bunun üzerine, Hz. Osman, Akîl ailesinden Abdullah b. Abbas'ı, Fatıma ailesinden de Muaviye b. Ebi Süfyan'ı hakem olarak görevlendirmiş ve hakemlere; “Birleştirmeyi uygun görürseniz birleştirin, ayırmayı uygun görürseniz ayırın.” demiştir. Bu da

²⁵⁶ Cessas, II,192, **Kasani**, III,614, **Nevevi**, XVIII, 142-143, **Şirbini**, III,333, **İbn Kudame**, VII,319, **Muhammed Muhyiddin Abdulhamid**, s.318-322.

²⁵⁷ Nisa 4/35.

²⁵⁸ Cessas, II,193, **İbn Kudame**, VII,319-320.

²⁵⁹ İbn Rüşd, II,71, **İbn Kudame**, VII,320, **Muhammed Muhyiddin Abdulhamid**, s.318-322.

²⁶⁰ Nisa 4/35.

gösteriyor ki hakemler kadı hükmündedir.²⁶¹

1917 tarihli “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”nin 130. maddesinde “Aile Meclisi” adı ile eşler arası geçimsizliklerin çözümünde, Malikîlerin görüşü hükme bağlanmıştır:

Madde 131- “Mevâdd-ı sâlife mucibince tefrika dâir sâdir olan hüküm talâk-ı bâini tazammun eder ve keyfiyyet ale'l-usûl tescil edilir.”²⁶²

“Zevceyn beyninde niza’ ve şikâk zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse, hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsafı haiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eyler. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifaâdât ve müdafaâtını tetkik ile beynlerini ıslaha çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zevcede ise beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhalaa eyler. Hakemler ittifak edemezler ise hâkim evsafı lâzıme haiz diğer bir heyet-i hakemiyye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem ta’yin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kati’ ve nâ-kâbil-i i’tirazdır.”²⁶³

Kararnamede Malikilerin bu görüşünün tercih edilmesinin sebebi şu şekilde açıklanmıştır. “Bu tasarıda şimdiye kadar uygulanmaması sebebiyle memleketimiz için pek yeni olan bir yöntem kabul edilmiştir. Bu, karı koca arasında anlaşmazlık çıkması halinde, hüküm vermek üzere izin verilmiş bir aile meclisi, yani tarafların ailelerinden seçilmiş bir hakem heyeti kurulmasıdır. Böyle bir hakem tayininin kurulması emredilmiş olduğu halde ülkemizde uygulanmamasının sebebi, Hanefilere göre hakem heyetinin yalnız arayı düzeltmeye yetkili olması ve taraflarca vekalet verilmedikçe aralarını ayırmaya yetkili olmamasıdır. Oysa iş, yalnız arayı düzeltmekten ibaret değildir. Öyle olsa, külfete girip bir heyet kurulmasına gerek yoktur. Çünkü, öteden beri her ne zaman karı koca mahkemeye müracaat etse, hâkimler hüküm vermeden önce onların arasını düzeltme görevini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Karı

²⁶¹ İbn Arabî, I,420.

²⁶² Aydın, Mehmet Akif, İslam Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul-1985, s.260

²⁶³ Aydın, Mehmet Akif, s.260.

kocanın hakem heyetine vekâlet vermeleri ise isteğe bağlı bir durumdur. Haksız olan tarafın bu konuda vekâlet vermeyeceği açıktır. Öte yandan Maliki mezhebinde, vekâlet şart koşulmaksızın hakem heyetine hüküm verme yetkisi tanınmaktadır. Şöyle ki: Hakemler, tarafların arasını düzeltmenin mümkün olmadığına kanaat getirdiklerinde kusur kocada ise karısının karşılıksız olarak ayrılmasına; kusur kadında ise, mihrin tamamı veya bir kısmı ile muhalaa yapılmasına hüküm verirler.

Hakemlerin hükmünün karı koca hakkında yerine getirilmesi gereklidir ve tarafların sonradan yapacakları itiraz kabul olunmaz. Çünkü bu hüküm, şahitliğe dayanılarak değil tarafların durumu değerlendirilerek verilmiştir.

Bu konuda Maliki mezhebinin kabulü, ülkemizde aileler içinde mevcut pek çok uygunsuzlukların kaldırılmasına hizmet etmesi ve özellikle hanımlarına zulüm ve haksızlık ettikleri halde, boşama yetkisi kendi ellerinde olması yüzünden, haklarında nafaka takdirinden başka bir muamele yürütmek mümkün olmayan kocaların haksız davranışlarına son vereceği düşüncesiyle belirtilen görüş kabul edilmiş ve 130. madde bu esasa göre düzenlenmiştir.²⁶⁴

Tahkim bu gün için özel nitelikli bir yargılama kavramıdır. Hakemler de çözümünü yükledikleri uyuşmazlık sınırları içerisinde hâkim konumundadırlar. Ancak, yürürlüğe girmesi için resmi yargı organının onayına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple İslam hukuku açısından konuyu, modern hukuk anlayışıyla değerlendirmenin gereğine inanıyoruz.²⁶⁵

Görüldüğü gibi İslam bilginleri hakemlerin yetkisi konusunda delilleriyle birlikte farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kanaatimizce de hakemlerin hâkim sıfatında görev yapmaları hem ayetin gayesine hizmet etmesi hemde hakemlik müessesesinin işlerliği bakımından daha uygun olacaktır. Zaten Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi'nde maliki mezhebinin görüşünün esas alınması da bu gayeye matuf olsa gerektir.

²⁶⁴ Aile Hukuku Kararnamesi, nşr: Orhan Çeker, İstanbul-1985, s.80-81.

²⁶⁵ Yıldırım, Mustafa, İslam ve Medeni Yargılama Hukukunda Tahkim, İzmir-2000, s. 130.

SONUÇ

Aile hukuku İslam Hukukunun önemli bir bölümünü teşkil eder. Çünkü, aile, en eski içtimai müesseselerden biridir. Hz. Adem(as.)’den hemen sonra kadın yaratılmış ve asgari iki unsur ile bir aile teşkil edilmiştir. Neslin devamı ve ahlakın bekası sağlam bir aileye bağlıdır. Örf, adet, ahlak gibi milli haslet ve değerlerin muhafazasında, nesilden nesile intikalinde en büyük rolü aile müessesesi üstlenmiştir. Bu sebeple, İslâm hukuku, aileye büyük önem vermiş, buna yönelik hüküm ve kaideler koymuştur. Kur’an’da aileye ilişkin hükümlere bakıldığında, diğer hükümlerden daha tafsilatlı olduğu görülür. Sünnet’te Kur’an’ın aileye yönelik hükümlerini tamamlamıştır.

Eşler kurmuş oldukları aile yuvasını bir huzur ve sükun ortamı haline getirebilmeleri için birbirlerine karşı görevlerini aksatmamaya gayret etmelidirler. Öte yandan kendi haklarını korudukları gibi karşı tarafın haklarını da korumalıdır. Aile bir kurumdur, dolayısıyla bir takım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Ancak insan olmanın gereği olarak, hata işlemek, görevinden gafil olmak ve vazifesini unutup sorumluluğunu aksatmak gibi aile içerisinde zaman zaman problemler ortaya çıkabilir. Bu durumlarda eşlerden her birinin bu aksaklığı gidermek için birtakım hak ve sorumluluklar yüklenmesi gerekir.

İslam Hukuku Kur’an ve Sünnet’e dayanarak her iki tarafın “nüşuz”u durumunda da gerekli çözümü ortaya koymuştur. Ailede meydana gelebilecek bir problemin çözümünde öncelikle eşlerin, aile hayatının mahremiyeti dairesinde bazı çıkış yolları aramaları gerekmektedir. Bunu yaparken de sorunları kaba kuvvetle değil, konuşarak, birbirlerine tavsiyede bulunarak aşmaya özen göstermelidirler. Problemin devamı halinde hakemlere müracaat edilerek bir çıkış yolu aranmalı ve aile birliğinin devamı sağlanmaya çalışılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Acar, H. İbrahim, İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi, Erzurum- 2000.
- Ahteri, Muhammed b. Şemseddin, Ahteri Kebir, Beyrut, ts. (I-II)
- Aile Hukuku Kararnamesi, nşr: Orhan Çeker, İstanbul-1985.
- Akdemir, Salih, “Tarih Boyunca ve Kur’an’ı-Kerim’de Kadın”, İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara-1991, sy.4, V, 260-270.
- Akın, Erkan, “Aile Araştırmalarında Temel Yaklaşımlar”, Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara-1991, (I-V)
- Akıntürk, Turgut, Aile Hukuku Dersleri, Ankara-1967.
- Âlûsî,Ebu’l-Fazl Şihabuddin Mahmud, Rûhu’l-Meâni fi Tefsiri’l-Kur’ani’l-Azîm ve’s-Sebi’l-Mesânî, Beyrut- ts. (I-XVI)
- Aşkar, Muhammed Süleyman Abdullah, Ahkamu’l-Kur’an, Kuveyt-1988.
- Atay, Hüseyin, Kur’an’ın Türkçe Çevirisi, İstanbul-1998.
- Ateş, Ali Osman, “Asrı Saadette Dinler ve Gelenekler”, Editör:Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, İstanbul -1995,II,5-94.
- Ateş, Süleyman, Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali, Ankara- ts.
- Aydın, Mehmet Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul- 1985.
-, “Aile” md., TDVİA, İstanbul-1989, II, 196-200.
- Aydın Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi, Ankara-1997.
-,İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı, İstanbul -1991.
- Ayni, Bedrüddin Ebu Muhammed, Muhammed b. Ahmed, Umdetu’l-Kari Şerhu Sahihi’l-Buhari, Beyrut-ts., (I-XVI)
- Baktır, Mustafa, “İslam ‘da Kadının Çalışma Şartları”, Sosyal Hayatta Kadın, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul-1996, s. 109-132.
- Bilmen, Ömer Nasuhi , Hukuk’ı- İslamiyye ve Istılahat’ı-Fıkhiyye Kamusu,İstanbul-ts. (I-VIII)
-, Kur’an’ı-Kerim’in Türkçe Meal’i-Alisi ve Tefsiri, Ankara-1991, (I-VIII)
- Birekul, Mehmet -Yılmaz, Fatih Mehmet, Sosyal Hayat ve Aile, Yediveren Kitap, 2001.

- Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, el- Camiu's-Sahih, Kahire- 1958, (I-VIII)
- Canan, İbrahim, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Sünnetinde Terbiye, İstanbul-1982.
- Cessas, Ebubekir Ahmet b. Ali er-Razi, Ahkamu'l Kur'an, Beyrut-1993, (I-III)
- Cezeri, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, İbnü'l-Esir, Usdu'l-Ğabe fi Temyizi's-Sahabe,Beyrut-1997, (I-VI)
- Cin, Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Konya -1988.
-, Eski Hukukumuzda Boşanma, Ankara-1976.
- Dalgın , Nihat, İslam Hukukunda Boşama Yetkisi, Samsun-1999.
- Derveze, Muhammed İzzet, et-Tefsiru'l-Hadis, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1963, (I-XII)
- Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, İstanbul-2006.
- Dönmezer, Sulhi, Toplumbilim, İstanbul-1999.
- Ebu'l-Ayneyn, Bedran, el-Fıkhü'l-Mukarin fi'l-Ahvali's-Şahsiyye, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut-ts.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistani, Sünenu Ebi Davud, Beyrut-1998, (I-II)
- Ebu Zehra, Muhammed, el Ahvalü's-Şahsiyye,Daru'l-Fikr'l-Arabi,ts.
- Erdal, Mesut, "Kur'an'da Nüşuz Kavramı" Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Diyarbakır 2001, sy. 2. c.III, s.37-51.
- Erdem, Mustafa, "Dinler ve Aile", Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara-1991, (I-V)
- Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir, trc; Cahit Koytak Ahmet Ertürk, İstanbul-1999.
- Fayda, Mustafa, "Cahiliye" md., TDVİA., İstanbul-1993, II, 17-19.
- Firuzabadi, Necmüddin Muhammed b. Yakup Kamusu'l Muhid , Beyrut -1987, (I-II)
- Görgülü, Hasan Ali, İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları, Isparta-2005.
- Hatemi, Hüseyin, Serozan, Rona, Aile Hukuku, İstanbul-1993.
- Heyet, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara -2006, (I-IV)

- Heyet, Mu'cemu'l Vasit, İstanbul-1992, (I-II)
- İbn Abidin , Muhammed Alauddin, Reddül Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l-Ebsar, Beyrut-1994, (I-XVI)
- İbnü'l-Arabi, Ebu Bekr Muhammed b. Abdilllah, Ahkamu'l-Kur'an, Beyrut- ts. (I-IV)
- İbnü'l- Hümam, Kemalüddin Mahmud b. Abdulvahid, Şerhu Fethi'l Kadir, Bağdat- 1952, (I-X)
- İbn Kesir, Ebu'l-Feda el-Hafz ed-Dımeşki, Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim, thk: Hüseyin b. İbrahim zehran, Beyrut-1988, (I-VIII)
- İbn Mace, Ebu Abdilllah Muhammed b. Yezid, Sünenü İbn-i Mace, Kahire- 1952, (I-II)
- İbn Manzur, Celaluddin Muhammed b. Mükrim, Lisanu'l-Arab, Beyrut-1997, (I-XV)
- İbn Kudame, el-Muğni, Kahire-1996, (I,XVI)
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, Bidayetü'l- Müctehid ve Nihayetü'l- Muktesıd, Beyrut -2004. (I-II)
- İbn Sa'd, et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut-ts., (I-IX)
- İbn Teymiyye, Amed b. Teymiyye Takiyyüddin, Mecmuu'l-Feteva, nşr:Abdurrahman b. Muhammed en-Necdi, Riyad-1977, (I-XLVII)
- İmam Malik, Malik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-Kübra, Beyrut-1994, (I-IV)
- İsfehani, Ragıb, el-Müfredat fi Ğaribi'l- Kur' an, Beyrut-2005.
- Kapar, Mehmet Ali, Hz.Muhammed(s.a.v.)'in Müşriklerle Münasebeti, İstanbul -1993.
- Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul- 1982.(I-III)
-, İslam'da Kadın ve Aile, İstanbul-2006.
-,“Asr'ı-Saadet'te İslam Hukukunun Oluşumu”, Editör:Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam, İstanbul- 1995,II,235-286.
- Kasani, Alauddin Ebi Bekr b. Mesu'd , Bedaiu's'-Senaii' fi Tertibi's- Şeraii', Beyrut-1997, (I-X)

- Kazıcı, Ziya, Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Aile Hayatı ve Eşleri, İstanbul -2003.
- Kevser, Ali Kemal - Ögüt, Salim, TDVİA., "Çok evlilik" md., İstanbul-1993, VIII,365-369.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara-1991, sy.4, V,271-283.
- Kitap'ı-Mukaddes, İstanbul-1972.
- Kurtubi, Ebu Abdillan Muhammet b. Ahmed el-Ensari, el-Cami' li Ahkami'l – Kur'an thk: Ahmed Abdulalim el-Berdui, Kahire-1994, (I-XXII)
- Kutub, Seyyid, Fi zilali'l-Kur'an, trc:Bekir Karlıağa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, İstanbul-1968, (I-XVI)
-, Kadın ve Aile, trc:Halit Yılmaz, İstanbul-1997.
- Muhammed Ebu'n-Nevevi, Menhecü's-Sünneti fi'z-Zevac, Kahire-1992.
- Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Ahvalü'ş-Şahsiyye, Beyrut-2003.
- Muhammed Semare, Ahkamu ve Eseru'z-Zevciyyeti, Amman-2002.
- Mutçalı, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul-1995.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, Sahihu Müslim thk: Muhammed Fuad Abdulbaki, Kahire-1955, (I-V)
- Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, Kitabü'l-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzebi li Şirazi, Kahire-1995, (I-XXIII)
- Özsoy , Ömer, "Çağdaş Kur'an Üretimi Üzerine Karı Dövme Olgusu Bağlamında Nisa 34", İslamiyat, sy. V, s.111-124.
- Râzî, Fahrüddin, Muhammed b. Ömer, Mefatihü'l-Ğayb, Mısır-1993, (I-XLII)
- Sabuni, Abdurrahman, el-Ahvalü'ş Şahsiyye, Dimaşk -1970, (I-II)
-, Nizamü'l-Üsreti ve Hallü Meşakiletiha fi Dav'il-İslam, Dimeşk-2001.
- Sayın Önal, Aile Sosyolojisi, İzmir-1990.
- Savaş, Rıza, Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın, İstanbul- 1991.
-, "Asr'ı-Saadette Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Aile Hayatı", Editör:Vecdi Akyüz, Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam , İstanbul -1995, I,395-401.

- Selbi, Muhammed Mustafa, Ahkamü'l-Üsreti fi'l-İslam, Beyrut-1983.
- Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, el-Mebsut, Beyrut-1978, (I-XL)
- Süveydi, Seyyid Ahmed Ferec, el-Furkatü beyne'z-Zevceyni, Daru'l-Vefa, 1990.
- Şahinkaya, Rezzan, Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile, Ankara-1979.
- Şentürk, Lütfi - Yazıcı, Seyfettin, Diyanet İslâm İlmihâli, Ankara -1998.
- Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali, el-Mühezzeb, Mısır-ts. (I-II)
- Şirbini, Muhammed b. Hatib, Muğni'l- Muhtac, Beyrut-1998, (I-IV)
- Taberi, Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an-Te' vili'l-Kur'an, Mısır- 1968, (I-XL)
- Tabersi, Ebu Ali el- Fadl b. el-Hasan, Mecmeu'l- Beyan fi Tefsiri'l- Kur'an, Beyrut-1994, (I-X)
- Tahir b. Aşur, Muhammed, et-Tahrir ve't-Tenvir, Tunus-1997, (I-XV)
- Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, Ankara-1968.
- Tekinay, Selahattin Sulhi, Türk Aile Hukuku, İstanbul-1990.
- Topaloğlu, Bekir, İslam'da Kadın, İstanbul-1983.
- Türk Medeni Kanunu
- Uğur, Mücteba, Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu, İstanbul -1980.
- Ülken, H.Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, İstanbul-1969.
- Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi, Esbabu'n-Nüzul, Beyrut-1993.
- Vedud- Muhsin, Amine, Kur'an ve Kadın, trc: Nazife Şişman, İstanbul-2000.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Aile Hukuku, İstanbul-1965.
- Yaylalı, Davut, İslam Hukukunda Sulh, İstanbul-1993.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Ankara, ts. (I-IX)
- Yıldırım, Mustafa, İslam ve Medeni Yargılama Hukukunda Tahkim, İzmir-2000.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Erzurum'un Ilıca ilçesinin Sırlı köyünde dünyaya gelen Eşref YAZAR ilköğrenimini köyde tamamladıktan sonra Manisa-Akhisar'da hafızlığını bitirdi. Orta öğrenimini İzmir-Kemalpaşa'da tamamlayıp 1997 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. 2002'de ilahiyatı bitirdi. 2003'te Diyanet'te imam-hatip olarak göreve başladı.2004'te girdiği "Mehmet Nuri Yılmaz Diyanet Eğitim Merkezi" İhtisas Kursu'nu Mart-2007'de tamamladı. Halen Erzurum Merkez Müftülüğü'nde murakıp olarak görev yapmaktadır.